

Chránené územia SLOVENSKA 70 2006

Odborno-metodický a informačný časopis Štátnej ochrany prírody SR

**Uzávierka príspevkov
do časopisu
Chránené územia Slovenska
č. 71 je**

28. február 2007

**Príspevky posielajte na
adresu:**

chus@sopsr.sk

- **Chránené územia Slovenska** – štvrťročný odborný-metodický a informačný časopis Štátnej ochrany prírody SR
- **Vydáva:** Štátna ochrana prírody SR v Banskej Bystrici
- **Zodpovedný redaktor:** RNDr. K. Králiková
- **Redakčná rada:**
Mgr. L. Vavrová, Mgr. K. Sujová, PhD., Ing. M. Krištof, Ing. B. Faško, Ing. J. Burkovský, Ing. V. Ihringová
- **Jazyková korektúra:** Mgr. Olga Majerová
- **Adresa redakcie:**
Štátna ochrana prírody SR, P. O. Box 5, Lazovná 10, 974 01 Banská Bystrica, (tel: 048/471 3620, fax: 048/4155 027)
- **E - mail:** chus@sopsr.sk
- **Tlač:** Pedagogická spoločnosť J. A. Komenského, Banská Bystrica
- **Náklad:** 2 000 výtlačkov
- **Registračné číslo:** 1428/96

Nevyžiadané príspevky nevraciam!

ISSN 1335-1737

Inštrukcie pre autorov

- Príspevky posielajte elektronickou poštou alebo na diskete v textovom editore MS Word.
- Maximálny rozsah príspevku je 11 000 znakov vrátane medzier.
- Ak sú súčasťou príspevku tabuľky, primerane znížte počet znakov textu.
- K článku priložte kvalitné fotografie, resp. naskenované fotografie v minimálnom rozlíšení 300 dpi.
- Každú naskenovanú fotografiu uložte do samostatného súboru (jpg, tif, bmp...).
- K fotografiám, resp. obrazovým prílohám uveďte komentár a meno autora.
- Situačné náčrty, ilustrácie, mapky dodávajte narysované tušom na bielom papieri, popisy a legendy v mapách nepíšte na originál, ale len na kópiu.
- Maximálny formát mapiek a náčrtov je A4, používajte kilometrovú mierku, nie číselnú (veľkosť obrázkov sa nezachováva). Mapy vytvorené v ArcView vyexportujte do formátov tif, jpg,... v minimálnom rozlíšení 300 dpi.
- Tabuľky tvorte výlučne pomocou tabulátorov (prípadne aj s funkciou tabuľka) v textovom editore MS Word alebo v programe Excel. Polia bez hodnoty nenechávajte prázdne, ale prázdne polia nahraďte pomlčkou.
- Latinské mená taxónov píšete kurzívou.
- Mená autorov píšete kapitálkami.
- Literatúru v texte citujete podľa vzoru: "...boli zistené aj v kostole v Turanoch (OBUCH, KADLEČÍK 1997, VAVROVÁ 1998)..."
- Literatúru v zozname literatúry uvádzajte podľa vzoru: OBUCH, J., KADLEČÍK, J., 1997: Letný výskyt netopierov v podkrovných priestoroch v oblasti NP Malá Fatra. Vespertilio, 3: s. 131-134.
- Nadpisy nepíšte veľkými písmenami, nepodčiarkujte ich, nepoužívajte v nadpisoch medzery medzi písmenami.
- Na konci príspevku uveďte meno a priezvisko autora, titul a pracovisko.

Obsah

Obsah

Finančný príspevok EÚ pri odstraňovaní následkov vetrovej kalamity z novembra 2004 (M. PILÁTOVÁ)	2	Ekovýchovný program Bocian 2006 (L. PRIATKOVÁ)	23
Historická krajinná štruktúra v územnej pôsobnosti Správy CHKO Východné Karpaty (M. DUBÁS)	3	Návšteva amerického Národného parku Rocky Mountain (J. ŠVAJDA)	26
Práca strážcov na manažmente podhorských lúk a rašelinísk (A. VLČEK)	5	Hodnotiaca misia IUCN pre nominačný projekt Bukové pralesy Karpát (M. MRÁZOVÁ)	30
Represia alebo prevencia v ochrane prírody? (L. RUTTKAY)	6	6. európske regionálne stretnutie s tematikou rastlín podliehajúcich dohovoru CITES v Perugii (K. SLABEYOVÁ)	31
Cyklistika v Malých Karpatoch (P. HOLLÝ)	6	Trilaterálna ramsarská lokalita Niva na sútoku Moravy – Dyje – Dunaja (I. KOUBEK)	32
XVII. stretnutie členov Asociácie strážcov chránených území Slovenska (J. ŠVAJDA)	10	Karpatská iniciatíva pre mokrade pokrstená vodou Evianu (J. KADLEČÍK)	33
Sysel pasienkový opäť v Poľsku – krátka správa o jednom experimente (M. AMBROS)	11	Priestorové 3D analýzy (M. KLAUČO)	36
Vypustenie rybníka na Železnej studničke – smrť nielen rakov (M. FARKAŠOVÁ, E. STLOUKAL, M. HARVÁNEKOVÁ)	13	Prečo je „Tichá a harvestory“ jedna veľká „nonsense story“ (J. TOPERCER)	38
Nový druh ulitníka na Slovensku (J. ŠTEFFEK)	14	Keď dvaja robia to isté, nie je to vždy to isté (P. MATHÉ)	41
Netradičný nález chrobáka <i>Melandrya barbata</i> v CHKO Cerová vrchovina (M. WIEZIK)	15	RNDr. Ludovít Dostál (1936 – 1996) (E. GOJDIČOVÁ)	44
Kolko stojí jeden hektár kvetnatej kosnej lúky (P. KOSTÚR)	17	Seniori na chate pod Hrbom (V. STOCKMANN)	46
Významné stromy v obvode pôsobnosti Správy CHKO Štiavnické vrchy (V. SOLÁR)	19	Za profesorom Gejzom Runkovičom (J. BURKOVSKÝ)	47
Izbica – prvé kompletné návštevne miesto na historickom špaňodolinskom banskom vodovode (M. ŽUFFA – ELLEK, J. BURKOVSKÝ)	22	Blahoželáme, Spomíname (J. BURKOVSKÝ A KOL.)	47

- *Predná strana obálky*: Pod Vlkolíncom; Foto: Ing. Miroslav Zontág
- *Zadná strana obálky*: Chránené vtáčie územie Dolné Považie. Spracovali Ing. Roman Rajtar, Mgr. Zuzana Šántová

Finančný príspevok EÚ pomáha pri odstraňovaní následkov vetrovej kalamity z novembra 2004

Hoci od vetrovej smršte z novembra 2004 uplynuli už takmer dva roky, všetci ju máme stále v živej pamäti, a to aj vďaka následkom, ktoré sú neprehliadnuteľné aj dnes. Práve na financovanie „mimoriadnych opatrení“, súvisiacich s odstraňovaním následkov vetrovej kalamity, prispela aj Európska únia – nariadením ES 2012/2002 bol zavedený Fond solidarity Európskej únie (FS EÚ). Rozhodnutím Komisie Európskeho spoločenstva bolo schválené udelenie dotácie z FS EÚ pre Slovenskú republiku na financovanie činností a zásahov, ktoré bolo nutné vykonať po vetrovej kalamite zo dňa 19. 11. 2004. Cieľom FS EÚ je doplnenie snahy Slovenskej republiky o odstránenie škôd vzniknutých vetrovou kalamitou a poskytnutie finančných prostriedkov na kompenzáciu s tým súvisiacich nákladov.

Dotácia z FS EÚ predstavovala príspevok na financovanie operácií, ako napr. okamžitá obnova funkčnosti infraštruktúry a zariadení v oblastiach energetiky, vodného hospodárstva a odpadových vôd, telekomunikácií, dopravy, zdravotníctva a školstva; poskytnutie dočasného ubytovania a financovanie záchranných služieb; okamžité vyčistenie oblastí postihnutých živelnou pohromou vrátane prírodných oblastí. Nenávratný finančný príspevok z FS EÚ bol rozdelený na základe vyčíslenia škôd medzi jednotlivé ministerstvá a v rámci nich medzi ďalšie inštitúcie. Celkovým použitím prostriedkov na jednotlivých ministerstvách sa zaoberal Výbor vlády SR pre obnovu a rozvoj Vysokých Tatier, ktorý vo svojej gescii vytvoril pracovnú skupinu, ktorá

vypracovala návrh rozdelenia týchto prostriedkov pre rokovanie vlády SR.

Na základe žiadosti Štátnej ochrany prírody SR o prerozdelenie pridelených finančných prostriedkov na MŽP SR, Výbor vlády SR pre obnovu a rozvoj Vysokých Tatier prerozdelenie ŠOP SR na obnovu infraštruktúry celkom 19,2 mil. Sk.

V apríli 2006 Správa TANAP-u zorganizovala pracovné stretnutie, na ktorom sa podali prvotné informácie o možnostiach a podmienkach získania tejto finančnej podpory. Pozvaní boli všetci vlastníci a užívatelia lesných pozemkov, ktorí hospodária na území v pôsobnosti Správy TANAP-u.

Po tomto stretnutí záujemcovia predložili žiadosť o poskytnutie finančných prostriedkov z FS EÚ spolu s požadovanou sumou a zoznamom činností, na ktoré budú financie vynaložené. Sumárny zoznam žiadateľov, činností a požadovaných financií bol predložený Výboru vlády SR pre obnovu a rozvoj Vysokých Tatier, ktorý posúdil oprávnenosť žiadostí a následne schválil projekty určené na kompenzáciu nákladov súvisiacich s odstraňovaním následkov vetrovej kalamity z FS EÚ.

V týchto dňoch prebieha kontrola už vykonaných prác a s tým súvisiacich finančných náležitostí. Po tejto kontrole a splnení požadovaných kritérií nastupuje prevedenie pridelených finančných prostriedkov na účet konečných žiadateľov.

V územnej pôsobnosti Správy TANAP-u finančné prostriedky z Fondu solidarity EÚ boli schválené pre desiatich uchádzačov v celkovej výške 14 664 000 Sk. Jednotlivé činnosti na obnovu infraštruktúry financované z FS EÚ súvisia najmä s opravou lesných ciest, chodníkov, zväznic, manipulačných skladov dreva, uvoľňovaním vodných tokov a opravou lesných objektov, poškodených v dôsledku víchrice alebo v dôsledku prác a opatrení vykonaných za účelom likvidácie následkov kalamity.

Martina Pilátová
S-TANAP

Ilustračné foto: I. Božalková

Historická krajinná štruktúra v územnej pôsobnosti Správy CHKO Východné Karpaty

Historická krajinná štruktúra (HKŠ) vystupuje aj v prípade územnej pôsobnosti Správy CHKO Východné Karpaty ako integrovaná súčasť aktuálnej, druhotnej, resp. súčasnej krajinnej štruktúry a pomáha definovať časovú štruktúru krajiny v tomto regióne. Ide o jav vyjadrujúci vek a dlhodobosť v časovom horizonte viac ako 50 rokov.

HKŠ predstavuje špecifický, dobovo ohraničený a priestorovo neustále sa zmenšujúci subtyp krajinných štruktúr ako celku. V podstate ide o reliktné formy HKŠ v súčasnej krajine (výskyt pamiatok v území, historické aleje, technické pamiatky a pod.).

Územná pôsobnosť Správy CHKO Východné Karpaty ponúka v rámci HKŠ dostatočne obsiahlu pestrosť a rôznorodosť, aj keď medzi nimi nie je žiadny vzácny historický unikát, výnimočne priťahujúci záujem médií a znalcov v tomto odbore.

Medzi dominanty sídelných štruktúr a ich blízkeho okolia z hľadiska HKŠ patria rímsko-katolícke, grécko-katolícke a pravoslávne kostoly a cerkvi. Niektoré z nich sú právom zaradené medzi národné kultúrne pamiatky (drevená cerkev v Príkrej) alebo medzi kultúrne pamiatky (drevená cerkev vo Vyšnom Komárniku, stavba Monastýru pri Krásnom Brode a pod.). Tieto historické stavby zaujmú svojou pôvodnou architektúrou a slohom a patria medzi pamiatkarské skvosty v každej oblasti Slovenska, v ktorej sa nachádzajú. Zaujímavé a určite aj vzácné sú polorozpadnuté kamenné múry nad obcou Oľšínkov, ktoré svojou skladbou stále pripomínajú pozostatky bývalého cirkevného chrámu.

Medzi ďalšie dominanty HKŠ patria Jasenovský a Brekovský hrad. Spolu so svojimi hradnými vrchmi vytvárajú už neodmysliteľnú súčasť krajinnej scenérie v okolí týchto obcí. Obidve lokality sú zároveň súčasťou navrhovaných území európskeho významu SKUEV0250 Krivošťianka a SKUEV0231 Brekovský hradný vrch.

Medzi plošne rozsiahlejšie historické pamiatky patrí kaštieľ v Humennom s príslušným parkom a spojovacou lesnou cestou k doline Húbková.

Kaštieľ v Kamenici nad Cirochou so svojím parkom sa postupne stáva súčasťou stále sa rozrastajúcich obytných sídiel v tejto časti obce.

Z prírodných pamiatok je vhodné spomenúť jaskyne, ako napr. Dúpna (NPR Humenský Sokol), Veľká a Malá Artajama (k. ú. Brekov), Veľká a Malá medvedia diera (k. ú. Jasenov) a ďalšie.

Chránené stromy sa nachádzajú v Humenskom parku (ginko dvojlaločné a dub sivý), v Kamenici nad Cirochou (lipa veľkolistá a platan javorolistý),

Pozostatky bývalej cerkvi nad obcou Oľšínkov

v Udavskom (platan javorolistý), v Olke a v Nižnej Sitnici (topol sivý) a v lokalite bývalej osady Chvastejov (lipa veľkolistá).

Práve lokalita bývalej osady Chvastejov nad obcou Habura je svojou históriou a pozostatkami osídlenia zatiaľ raritou v tejto časti regiónu. Rozsiahle lúky, polorozpadnuté stavby, stĺpy elektrického vedenia a ďalšie ešte stále viditeľné znaky bývalého osídlenia patria medzi posledné symboly „gazdovského“ pôsobenia v tejto veľmi prítlačivej a na prírodné hodnoty bohatej časti CHKO Východné Karpaty.

Vodné hospodárstvo je v rámci HKŠ zastúpené priehradným múrom bývalej vodnej nádrže na vodnom toku Výrava nad obcou Zbojné.

Hlineno-drevené, drevené a kamenné domčeky, sypance, ako aj rôzne typy hospodárskych budov

Starostlivosť o chránené časti prírody

Drevený kostolík v obci Príkra

a stodôl, sú aj v dnešnej dobe naďalej súčasťou zastavaných území niektorých obcí. Môžeme tu vidieť zachovalé a opravené objekty, ale aj ich rozpadnuté a schátralé ruiny, čakajúce na svoj úplný zánik. Tieto prvky pôvodnej sídelnej architektúry v mnohých prípadoch stále slúžia ako víkendové chalupy v podhorských obciach tohto regiónu (Valentovce, Príkra, Driečna, Šarbov a ďalšie).

Naoko nenápadná stromová aleja nad obcou Adidovce v doline Iľovnica nám pripomína trasu pôvodnej cesty, po ktorej sa prevážali koče feudálov a vozy ich poddaných. Jej zánik je nevyhnutný, o čom svedčí aj stav ešte ako tak stojacich pagaštánov konských.

Rôzne cestné, vodné alebo železničné premostenia poukazujú na šikovnosť bývalých majstrov, ktorých výsledky práce aj dnes slúžia pre omnoho ťažšie a početnejšie dopravné prostriedky. K týmto technickým pamiatkam môžeme priradiť aj pozostatky lesných železničiek, napr. v obci Kamienka a Kamenica nad Cirochou.

Cintoríny predstavujú svoju časť histórie v každej obci alebo meste, ale nachádzajú sa tu aj cintoríny s historicky väčším záberom. Patria medzi ne cintoríny židovské (k. ú. Humenné, Jabloň, Vydraň), z 1. svetovej vojny (k. ú. Výrava, Svetlice) a 2. svetovej vojny (k. ú. Humenné, Dukla-Vyšný Komárnik).

Ďalej sú to rôzne pamätníky, pamätné domy a pamätné tabule venované obetiam vojnových konfliktov, osloboditeľom tohto regiónu alebo osobnostiam a udalostiam viažucich sa k tomuto regiónu (v Kalinove, Habure, Čertižnom, Humennom, na Dukle vo Vyšnom Komárniku a ďalších mestách a obciach), bunkre a úkryty z 2. svetovej vojny (Petočová nad Humenným, Vyšný Komárnik), ako aj historické pamiatky technického charakteru z 2. svetovej vojny (tanky, delá, lietadlá, mínomety a iné v k. ú. Kalinov, Vyšný Komárnik, Vyšná Písaná atď.).

Topoľ sivý v Olke

Na záver môžem konštatovať, že HKŠ v rámci územnej pôsobnosti Správy CHKO Východné Karpaty sa neustále zmenšuje a návštevníkom ponúka čoraz menej svedectiev o minulosti tohto regiónu. Možno nám prichádzajúca doba prinesie „obrodienie“ aj v tomto smere a pochopíme, že sa môžeme o niečo postarať iba vtedy, pokiaľ to ešte máme. V rámci tejto starostlivosti by sa nemalo zabúdať na menšie, resp. menej vyzdvihované prvky HKŠ, ktorých význam postupujúcim časom neustále narastá. Ich zánik nám budúcnosť už nevráti.

**Text a foto: Ing. Dubás Martin
S-CHKO Východné Karpaty**

Práca strážcov na manažmente podhorských lúk a rašelinísk

Medzi úlohy, ktoré zabezpečujú strážcovia v TANAP-e, patrí aj manažment rašelinísk. Aj v tomto roku sme v rámci schválených programov záchrany ohrozených druhov rastlín vykášali krovinnorezmi viaceré lokality v podhorí Tatier a lokalitu na území voľnej krajiny v Hôrke pri Poprade.

Tieto práce sa uskutočnili v druhej polovici októbra, na konci vegetačného obdobia. Po odbornej stránke manažment viedol RNDr. Daniel Dítě a zúčastnili sa ich strážcovia z pracoviska Liptovský Mikuláš M. Ballo, Ing. P. Gavláč, J. Bistar, A. Vlček a z Tatranskej Štrby Ing. P. Lenko, P. Vravník, P. Tajboš a odborní pracovníci RNDr. V. Kaceová a RNDr. M. Zuskinová.

Pracovali sme na lokalitách kriticky ohrozených a vzácných druhov rastlín. Na rašelinisku Bariny južne od obce Jalovec sme kosili rastlinné spoločenstvá s ostricou blšnou (*Carex pulicaris*). Tento mimoriadne nenápadný druh má v súčasnosti na Slovensku známych 5 lokalít, z toho jedna je v územnej pôsobnosti TANAP-u. Každoročne Správa TANAP zabezpečuje kosenie rašeliniska v oblasti Podbánskeho, pod Surovým hrádkom, ktoré je bohatou lokalitou vstavačovitých.

Na rašelinisku Peciská v oblasti Oravíc sme kosili miesta výskytu ostrice výbežkatej (*Carex chordorrhiza*). Tento glaciálny relikť má v súčasnosti na Slovensku známe iba štyri lokality, vyskytuje sa na Orave a pod Západnými Tatrami. V národnej prírodnej rezervácii Mraznica Správa TANAP-u každoročne zabezpečuje kosenie na rašelinisku s výskytom ďalšieho glaciálneho reliktu, Blatnice močiarnnej (*Scheuchzeria palustris*). Tento pozostatok flóry z doby ľadovej na Slovensku prežíva na 3 lokalitách v Tatrách, na jednej na Kubínskej holi a na jednej vo Vihorlate.

Vo voľnej krajine sme zabezpečili kosenie jednej zo štyroch známych lokalít sivulky prímorskej (*Glaux maritima*) na našom území. Sivulka rastúca najmä na morských pobrežiach severnej Európy sa tu vyskytuje na karpatskom travertínovom slanisku. Tento európsky významný biotop na celom svete nájdeme iba na Spiši a Liptove na niekoľkých posledných lokalitách. Je typický výskytom viacerých slanomilných druhov, ktorých existencia, tak ako aj celého biotopu, je závislá na výveroch prameňov silne mineralizovanej vody s ukladaním prameni-
tov (travertínov).

Lokalít, kde je potrebný pravidelný manažment, je viac, no pri krátení rozpočtu aj pre našu organizáciu sme sa snažili urobiť, čo bolo v našich mož-

Podbanské
Foto: D. Dítě

ností. Celá akcia mala pre nás ako strážcov aj vzdelávací rozmer, mali sme možnosť detailnejšie spoznať rôzne typy rašeliniskových biotopov, žiť v nich, ich genézu, históriu a význam. Tieto poznatky sú pre mňa osobne veľmi užitočné a možno ich využiť najmä pri rôznych environmentálnych podujatiach.

Anton Vlček
S-TANAP

Represia alebo prevencia v ochrane prírody?

Často sa stretávam s rozdielnymi názormi na otázku, či majú strážcovia pri ochrane prírody používať represiu alebo radšej prevenciu; či prísny dohovor s vyhrážkami a pokutami alebo pokojné a trpezlivé vysvetľovanie. Jednoznačná odpoveď na túto otázku podľa môjho názoru nie je. S väčšinou ľudí sa dá pomerne dobre komunikovať a v takom prípade je lepšie vysvetľovanie a snaha získať si dotýčného na našu stranu, pretože ten sa potom dlhodobo v chránenom území správa podľa požiadaviek ochrany prírody. A nielen to. S najväčšou pravdepodobnosťou bude sám ďalej šíriť naše myšlienky. Problém s prevenciou býva však v tom, že nie každý strážca dokáže viesť pokojnú komunikáciu s porušovateľmi zákona. Zvlášť nie je ľahké zachovať si pokoj, keď páchateľ priestupku už len pri pohľade na uniformovaného strážcu prírody znervózne, zvyšuje hlas, ťažko sa upokojuje.

Že je preventívna výchova a komunikácia náročná, vidíme aj na príklade vyučovania detí v základných školách. Myšlienky Komenského o upútavaní pozornosti a podnecovaní detí v školách, hlavne hravou formou, sa len veľmi pomaly dostávajú do praxe. Stále pretrvávajú nezázrivé memorovanie, a keď to deti nebaví, pedagóg siahne po represii – časté napomínania, zvyšovanie hlasu, krik, aj telesné tresty. Zdá sa, že vytrvalých učiteľov schopných naplňať učenie Komenského je stále ako šafranu. Niet sa im ani čo čudovať, lebo základy výchovy a správania detí sa kladú už v predškolskom veku – do 6 rokov veku dieťaťa. Prax je taká, že veľa malých detí nepozná dostatočne materinskú lásku, keď matka musí v treťom roku ich veku nastúpiť do zamestnania. Dieťa v škôlke je odkázané v boji

o hračky používať široké lakty. Samotné pani učiteľky v materskej škole nemajú veľkú šancu pokojne zvládnuť väčšie počty cudzích detí (ideál by bol 4 – 5 detí na jednu učiteľku). Výsledkom represívnej výchovy v predškolskom veku a v školách potom je, že vychovávame ľudí, ktorí v živote budú vo väčšine prípadov robiť to, čo sa v detskom veku naučili – uprednostňovať represiu pred prevenciou.

Represia sa na prvý pohľad javí ako lepšie riešenie problémov. Dotýčný vo veľmi krátkom čase reaguje podľa našich požiadaviek a často aj bez našej väčšej námahy. Je to teda zároveň často pohodlnejšie. Veľkou nevýhodou však je, že pri represii sú účinky často len krátkodobé. Akonáhle prestane pôsobiť strach (v našom prípade, keď sa strážca v chránenom území v danej chvíli nenachádza), subjekt sa správa podobne ako pred represiou, teda opäť porušuje predpisy a môže dokonca z pomsty spôsobiť ešte väčšie škody. Represia je však namiesto v takých prípadoch, keď páchateľ priestupku odmieta komunikáciu v nádeji, že hrubosťou presadí bez-
trestne svoju vôľu.

Kto uprednostňuje represiu, zanedbáva prevenciu a kto sa v živote naučil používať prednostne prevenciu, spravidla odmieta používať represiu. Keďže návštevníci prírody bývajú rôzni, myslím si, že by aj strážcovia prírody mali chodiť spolu aspoň po dvoja, z ktorých jeden by mal ovládať dobre prevenciu a ten by mal začínať rozhovor s páchateľom priestupku ako prvý.

Ing. Ľuboslav Ruttkay
S-CHKO Ponitrie

Cyklistika v Malých Karpatoch

Horská aj cestná cyklistika zažíva v posledných rokoch značný boom. Široká verejnosť sa oddáva krásam aktívneho pohybu na bicykli. Vietor vo vlasoch, rýchlosť a aktívny pohyb sú lákadlá, ktorým podlieha stále viac nadšencov. V Malých Karpatoch sa za pekného počasia v dňoch voľna zaplňajú lesné cesty a turistické chodníky horskými cyklistami na rôznej výkonnostnej úrovni. Práve z dôvodu zvýšenej návštevnosti cykloturistov v území s vyšším

stupňom ochrany je dôležité informovať verejnosť a určiť základné pravidlá pohybu cyklistov v prírodnom prostredí. V nasledujúcich riadkoch sa vysnažím objasniť aspoň základné pravidlá pohybu z pohľadu platného právneho stavu a z pohľadu aktívneho zamestnanca štátnej ochrany prírody.

Právna úprava

V roku 1976 bola na území Malých Karpát vyhláse-

ná Chránená krajinná oblasť Malé Karpaty (CHKO), na území ktorej platí druhý stupeň ochrany prírody v zmysle zákona č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny v znení neskorších predpisov (ďalej len „zákon o ochrane prírody“). Výmera územia na súčasných 64 610,1202 ha bola upravená vyhláškou MŽP SR č. 138/2001 Z. z. o Chránenej krajinné oblasti Malé Karpaty.

Na území CHKO Malé Karpaty sú v súčasnosti vyhlásené nasledovné chránené územia so štvrtým a piatym stupňom ochrany:

Chránené územie a stupeň ochrany	Počet území v CHKO
Národná prírodná rezervácia s piatym stupňom ochrany	6
Národná prírodná rezervácia so štvrtým stupňom ochrany	2
Národná prírodná pamiatka s piatym stupňom ochrany	2
Prírodná rezervácia s piatym stupňom ochrany	12
Prírodná rezervácia so štvrtým stupňom ochrany	12
Prírodná pamiatka s piatym stupňom ochrany	6
Prírodná pamiatka so štvrtým stupňom ochrany	2
Chránený areál so štvrtým stupňom ochrany	1

Režim pohybu s bicyklom v území s druhým stupňom ochrany upravuje zákon o ochrane prírody a krajiny v § 13 ods. 1 písm. b) nasledovne:

Na území, na ktorom platí druhý stupeň ochrany, je zakázaný „*vjazd a státie s bicyklom na pozemku za hranicami zastavaného územia obce mimo diaľnice, cesty, miestnej komunikácie, účelovej komunikácie*“ a vyznačenej cyklotrasy.“

Číslo 45 odkazuje na § 1 ods. 2 až 4 zákona č. 135/1961 Zb. o pozemných komunikáciách (cestný zákon), ktoré znejú:

Ods. 2:

„*Pozemné komunikácie sa rozdeľujú podľa dopravného významu, určenia a technického vybavenia na: diaľnice,*

cesty,

miestne komunikácie,

účelové komunikácie.“

Ods. 3:

„*Pozemnú komunikáciu tvorí cestné teleso a jej súčasti. Cestné teleso je ohraničené vonkajšími hranami priekop, rigolov, násypov a zárezov svahov, zárubných a obkladových múrov, päťou oporných múrov a pri miestnych komunikáciách pol metra*

za zvýšenými obrubami chodníkov alebo zelených pásov.“

Ods. 4:

„*Súčasťou diaľnic, ciest a miestnych komunikácií sú všetky zariadenia, stavby, objekty a diela, ktoré sú potrebné pre úplnosť, na zabezpečenie a ochranu diaľnic, ciest a miestnych komunikácií a na zaistenie bezpečnej, rýchlej, plynulej a hospodárnej premávky na nich.*“

Týmto sa definuje priestor komunikácií v teréne a čo k nemu prislúcha. Pojem účelová komunikácia sa bližšie nešpecifikuje.

Na území s tretím až piatym stupňom ochrany platí spoločný

režim, a to podľa ustanovenia § 14 ods. 1 písm. b) zákona o ochrane prírody:

Na území, na ktorom platí tretí stupeň ochrany, je zakázané „*vchádzať alebo stát s bicyklom na pozemku za hranicami zastavaného územia obce mimo diaľnice, cesty, miestnej komunikácie a vyznačenej cyklotrasy.*“

Z uvedeného vidieť, že je zásadný rozdiel medzi druhým a vyššími stupňami ochrany, čo sa týka vjazdu cykloturistov. V tretom a vyšších stupňoch ochrany je zakázaný vjazd na účelové komunikácie (napr. lesné a poľné cesty).

Zároveň si treba uvedomiť, že § 17 ods. 7 zákona o ochrane prírody určuje, že ak prírodné rezervácie alebo národné prírodné rezervácie nemajú vyhlásené ochranné pásmo, je ním územie do vzdialenosti 100 metrov smerom von od ich hranice a platí v ňom tretí stupeň ochrany. Pri prírodných pamiatkach a národných prírodných pamiatkach je toto ochranné pásmo 60 metrov (§ 17 ods. 8).

V § 22 cestného zákona sa bližšie špecifikuje pojem účelová komunikácia:

„(1) Účelové komunikácie slúžia spojeniu jednotlivých výrobných závodov alebo jednotlivých objektov a nehnuteľností s ostatnými pozemnými komunikáciami alebo komunikačným účelom

v uzavretých priestoroch alebo objektoch.

(2) Pre povolenie stavby účelovej komunikácie platí ustanovenie § 16.

(3) Účelové komunikácie sa členia na verejné a neverejné. Účelové komunikácie v uzavretých priestoroch alebo objektoch sú neverejné. Verejnú účelovú komunikáciu môže príslušná obec vyhlásiť za neverejnú len so súhlasom jej vlastníka.“

Uvedený odkaz na ustanovenie § 16 znamená, že na začatie stavby účelovej cesty je potrebné stavebné povolenie, ktoré vydáva špeciálny stavebný úrad.

Z týchto ustanovení cestného zákona vyplývajú zásadné závery. Na to, aby v teréne mohla byť trasa považovaná za účelovú komunikáciu, muselo u nej prebehnúť kompletne stavebné a kolaudačné konanie. Účelová komunikácia vzhľadom na to, že ide o stavbu, by mala byť podľa zákona NR SR č. 162/1995 Z. z. o katastri a o zápise vlastníckych a iných práv k nehnuteľnosti (katastrálny zákon) v znení neskorších predpisov zapísaná v katastri nehnuteľností. Neexistuje ale zoznam účelových komunikácií, čiže každú jednotlivú lesnú cestu (najmä nespevnenú) treba preverovať. V tomto procese hrá významnú úlohu vlastník, prípadne užívateľ pozemku, ktorý by mal viesť stavby ako investičný majetok. Investičný majetok sa pravidelne odpisuje, čiže subjekt hospodáriaci v lesoch by mal mať o účelových komunikáciách prehľad.

Trochu bližšie špecifikuje pojem účelové komunikácie § 22 vyhlášky Federálneho ministerstva dopravy č. 35/1984 Zb., ktorou sa vykonáva zákon

o pozemných komunikáciách:

„(1) Účelovými komunikáciami sú najmä poľné a lesné cesty, príchodové cesty k závozom, staveniskám, lomom, baniam, pieskovniam a k iným objektom a cesty v uzavretých priestoroch a objektoch.

(2) Účelové komunikácie v uzavretých priestoroch a objektoch sú neverejné; iné účelové komunikácie môže v súlade so všeobecne záväznými právnymi predpismi vyhlásiť za neverejné miestny národný výbor na návrh vlastníka, správcu alebo užívateľa dotknutej komunikácie.“

Z uvedeného stále nie je zrejмый zásadný problém v Malých Karpatoch. Je turistický chodník účelová komunikácia? Svetlo do tohto môže vniesť STN 73 6108 Lesná dopravná sieť, kde sa pojem chodník definuje ako „trasovaná účelová komunikácia slúžiaca na peší pohyb osôb“. Môj záver: chodník, ktorý bol pri budovaní braný ako stavba, čiže existuje k nemu stavebné povolenie, kolaudačné rozhodnutie a mal by byť zapísaný v katastri nehnuteľností, je účelová komunikácia a to isté platí aj pri spevnených a nespevnených lesných cestách, zväžniciach a približovacích lesných cestách. Všetky ostatné trasy viditeľné v teréne sú mimo pojem účelová komunikácia.

Ako sa z toho má vymotať bežný návštevník územia?

V turistických mapách sú vyznačené územia s vyšším stupňom ochrany – národné prírodné rezervácie (napr. NPR Záruby, NPR Roštún), prírodné rezervácie (napr. PR Fialkova dolina, PR Výsoká, PR Jurské jazero), národné prírodné pamiatky (napr.

Vrcholové nelesné spoločenstvá na plytkých pôdach na hrebeni Malých Karpát lokalizované vedľa turistického chodníka

Poškodenie turistického chodníka v NPR Roštún spôsobené nelegálnou jazdou cyklistov a motoristov

NPP jaskyňa Driny), prírodné pamiatky (napr. PP Lahký Kameň, PP Bukovina) a chránené areály (CHA Svätajurské hradisko), kde mimo vyznačených cyklotrás po nespevnených lesných cestách a turistických chodníkoch cyklista nesmie prechádzať. Tieto územia sú v teréne označené pri vstupe tabuľou so štátnym znakom a kategóriou chráneného územia. V prípade najviac atakovaných území je použitý aj piktogram „zákaz vjazdu cyklistom“, upevnený pod tabuľou so štátnym znakom.

V priestore CHKO Malé Karpaty s druhým stupňom ochrany cyklista môže prechádzať po účelových komunikáciách – lesných cestách a po vyznačených cyklotrasách.

Realita

V CHKO Malé Karpaty existuje na slovenské pomery hustá sieť cyklotrás, ktoré sú zaznačené v novších turistických mapách alebo v špecializovaných atlasoch (napr. Podrobný cykloturistický atlas 1:50 000, Záhorie, vydaný Slovenským cykloklubom v novembri 2000, zahŕňa aj Malé Karpaty). Táto sieť sa vzhľadom na spoločenskú objednávku postupne dopĺňa.

Napriek týmto konštatovaniam sú turistické chodníky mimo vyznačených cyklotrás pod permanentným tlakom cyklistov. V území CHKO Malé Karpaty si návštevníci už pomaly zvykajú na to, že na frekventovaných turistických chodníkoch sa delia o životný priestor s cykloturistami na rôznej výkonnostnej aj mentálnej úrovni. Rýchle zjazdy

na kvalitných, či už trekingových alebo zjazdových bicykloch, nie sú ničím neobvyklým ani v územiach s najprísnejším stupňom ochrany, napr. PP Čertov žľab, NPR Záruby, NPR Roštún, PR Vysoká, PR Pod Pajštúnom, NPR Čachtický hradný vrch.

Na exponovaných staništiach s najvyšším stupňom ochrany (ide hlavne o hrebňové partie najvyšších vrcholov Malých Karpát) dochádza, okrem iného aj vplyvom nadmernej exploatácie cykloturizmu, k eróznym zmenám na cenných prioritných biotopoch európskeho významu (napr. pionierske porasty zväzu Alysso – Sedion albi na plytkých karbonátových a bázičkových substrátoch), prípadne biotopoch európskeho významu (suché a dealpínske trávino-bylinné porasty).

Samozrejme, že vplyv sa len ťažko dá porovnávať s prejazdom skupiny motorkárov cez tieto lokality. Hlavný rozdiel z nášho pohľadu medzi porušovateľmi zákona na motorkách a bicykloch v územiach so štvrtým a piatym stupňom ochrany je ten, že voči motorkárom aktívne zasahujeme už dva roky za spoluúčasti Slovenskej inšpekcie životného prostredia a Policajného zboru a voči cyklistom nie.

Riešenie

Cyklistika v celom priestore Malých Karpát je príjemným a zdravým trávením voľného času, voči ktorému nemám žiadne výhrady, dokonca sám sa často pohybujem na bicykli v lesoch Malých Karpát. Problém vidím v územiach so štvrtým a piatym stupňom ochrany, kde prichádza k vážnemu porušovaniu zákona cyklistami, ktoré je spojené s poškodzovaním prírodného prostredia, hlavne v PR Pajštún, PR Vysoká, NPR Čachtický hradný vrch, NPR Roštún, NPR Záruby, NPR Devínska Kobyla, PP Čertov žľab, PR Čierna skala, PR Plešivec. Preto sa v letnej sezóne 2006 zintenzívnila strážna služba v územiach s vyšším stupňom ochrany v priestore Malých Karpát zameraná na výchovu a informovanie cyklistov.

**Text a foto: Ing. Peter Hollý
S-CHKO Malé Karpaty**

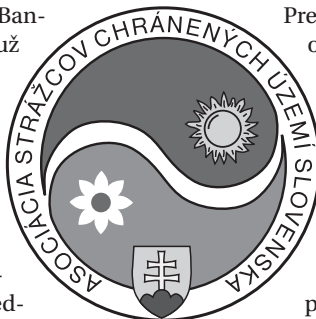

XVII. stretnutie členov Asociácie strážcov chránených území Slovenska

V sobotu 11. novembra 2006 sa v Banskej Bystrici uskutočnilo v poradí už XVII. stretnutie členov Asociácie strážcov chránených území Slovenska (ASCHÚS). Na valnom zhromaždení odzneli informácie z piateho svetového kongresu strážcov v Škótsku, ktorého sa zúčastnili aj slovenskí strážcovia. Asociácia informovala o živote organizácie a stave členskej základne, predniesla správu o činnosti, finančnú správu a správu revíznej komisie. Asociácia jednohlasne schválila čestné členstvo pre bývalého člena a prezidenta ASCHÚS Vladivoja Vančuru. Uskutočnili sa tiež voľby do výboru a do revíznej komisie vrátane voľby prezidenta asociácie. Tým sa na obdobie troch rokov stal Juraj Švajda z Tatranského národného parku, ktorý vo funkcii prezidenta vystriedal Zdena Pochopa z Národného parku Muránska planina. Asociácia sa v poslednom období zasadila o zvýšenie počtu strážcov v chránených územiach Slovenska, štatút verejného činiteľa, ako aj zlepšenie materiálno-technického vybavenia strážcov. V súčasnosti tvorí členskú základňu viac ako 50 strážcov. Na stretnutí bol navrhnutý plán aktivít na rok 2007. Asociácia plánuje v budúcom roku slávnostné stretnutie strážcov k 10. výročiu založenia ASCHÚS, v rámci medzinárodnej spolupráce účasť na valnej hromade českých strážcov a v oblasti propagácie vydanie spravodaja Slovenský ranger, aktualizáciu web stránky a vydanie propagačnej skladačky o strážcoch v chránených územiach Slovenska.

ASCHÚS sa podujala zistiť aktuálny stav v strážnej službe pri správach NP a CHKO na Slovensku. Naším zámerom bolo spracovať a vydať materiál pozostávajúci z troch častí. Prvou z nich je strážna služba pri správach NP a CHKO na Slovensku.

Preto sme požiadali jednotlivé správy o vyplnenie krátkeho dotazníka a prípadne aj zaslanie stručného zhodnotenia vlastnej strážnej služby v spravovanom chránenom území za rok 2006 (ktoré by malo obsahovať počet strážcov, rozdelenie územia do strážnych obvodov, vybavenie strážcov, približnú náplň ich pracovnej činnosti, ale napr. aj postrehy a skúsenosti, prípadne námety na zlepšenie činnosti strážcov v území). Druhá časť obsahuje katalóg výmenných stáží strážcov prírody. Naša predstava bola taká, že prípadný záujemca o stáž – teda o získanie skúseností v strážnej službe v inom chránenom území na základe osobnej návštevy – by sa mohol ľahko v katalógu zorientovať, kde túto možnosť majú a ponúkajú. Tieto stáže by rozhodne nemali zafažovať či dokonca obmedzovať prácu hostiteľského chráneného územia. Stážista by sa mal zapojiť do bežnej práce v strážnej službe v hostiteľskom chránenom území, aby tak čo najlepšie získal potrebné informácie. Poslednou časťou je časové využitie činnosti strážcov, ktoré obsahuje zhodnotenie percentuálneho podielu celkového objemu odpracovaných hodín za rok v deviatich základných blokoch.

Tabuľka Časové využitie činnosti strážcov v roku 2006 zobrazuje zhodnotenie percentuálneho podielu celkového objemu odpracovaných hodín za rok v deviatich základných blokoch. Celkovo prevláda kontrola v teréne, monitoring a zber údajov, ako aj praktická starostlivosť o územie. Medzi jednotlivými správami sú potom rozdiely v závislosti od charakteru územia, ako aj predstáv nadriadených o náplni práce strážcu (napr. vytvorenie asistentov pre odborných pracovníkov). Informácie boli získané z 15 Správ NP a CHKO.

Pripravený materiál nadväzuje na podobné do-

Tabuľka: Časové využitie činnosti strážcov v roku 2006

Kontrola v teréne	Komisionálne rokovania	Monitoring a zber údajov	Praktická starostlivosť o územie	Environmentálna činnosť	Vzdelávanie	Prevádzková činnosť	Administratívna činnosť	Iné
31,27	4,24	13,83	20,99	6,53	2,55	8,63	8,54	3,42

Druhovú ochranu živočíchov

kumenty vydané v roku 2000 a mal by v konečnom dôsledku poslúžiť všetkým pracovníkom i dobrovoľným spolupracovníkom v strážnej službe, pretože sme presvedčení, že strážcovia bez vonkajšej komunikácie (medzi jednotlivými chránenými územiami Slovenska, ale aj iných krajín) sú ochudobnení o cennú výmenu skúseností v strážnej službe.

ASCHÚS je dobrovoľným združením profesionálnych pracovníkov štátnej ochrany prírody a dobrovoľných členov stráže prírody. Spolupracuje s partnerskými organizáciami pôsobiacimi v oblasti praktickej ochrany prírody a krajiny a je riadnym členom Medzinárodnej federácie strážcov – IRF (International Ranger Federation). Asociácia vznikla v roku 1996, sídli v Spišskej Novej Vsi, má

svoje stanovy, logo, orgány (výbor a revíznú komisiu) a funkcionárov. Poslaním asociácie je spájať terénnych pracovníkov ochrany prírody, umožniť ich stretávanie s výmenou informácií a skúseností, skvalitniť prácu svojich členov pri výkone povolania a sústavne prispievať k ich odbornému rastu, výchovnou a osvetovou činnosťou vplývať na zlepšovanie ekologického povedomia obyvateľstva SR a realizovať projekty zamerané na ochranu prírody. Členom asociácie sa môže stať profesionálny pracovník štátnej ochrany prírody a dobrovoľný člen stráže prírody.

Viac informácií získate na <http://aschus.nfo.sk>.

Ing. Juraj Švajda
S-TANAP

Sysel' pasienkový opät' v Poľsku – krátka správa o jednom experimente

Sysel' pasienkový (*Spermophilus citellus*) prenikol do strednej Európy z centra svojho rozšírenia na Balkánskom polostrove súbežne s činnosťou človeka spojenou s mohutným odlesňovaním krajiny. V centrálnej Európe k tomu došlo už pred 3000 rokmi na mieste dnešnej Moravy a pokračovalo v stredných Čechách asi pred 1000 rokmi. Do tejto oblasti preniká sysel' v období pred 700 až 600 rokmi. Po úplnom odlesnení pohraničných oblastí približne pred 500 až 300 rokmi dochádza k poslednej fáze šírenia tohto cicavca, a to do oblastí Slovenska, Poľska a Nemecka. Začiatkom a v polovici minulého storočia bol druh hojne rozšírený v Maďarsku, Rakúsku, na Slovensku a v Čechách. Severná hranica jeho areálu prebiehala v Poľsku. V tom čase bol sysel' v tejto časti svojho areálu v optime a v antropickom ponímaní prírody vystupoval ako závažný škodca poľnohospodárskych kultúr, čo sa prejavovalo aj v uplatňovaní vedeckých metód pri jeho hubení. Koncom minulého storočia bol pozorovaný drastický ústup a pokles hustoty populácie sysla v strednej Európe a postupná erózia areálu druhu vinou zmeny technológie obhospodarovania jeho typických stanovišť. Zatiaľ čo na Slovensku a v Čechách ustupoval postupne až na súčasnú kritickú hranicu, od konca 70. rokov v Poľsku prestal tento druh existovať a bol

vedený ako vyhubený.

Do toho času žili na území Poľska dva druhy syslov. Už spomínaný sysel' pasienkový (*Spermophilus citellus*) – obýval vhodné stanovišťa juhozápadného Poľska južne od rieky Odry a sysel' perličkový (*Spermophilus suslicus*).

Tento druh ešte v Poľsku prežíva na viacerých lokalitách v jeho juhovýchodnej časti, kde prenikol zo stepí Ukrajiny. Začiatkom tohto storočia sa sysel' pasienkový stal predmetom záujmu poľských vedeckých inštitúcií a ekologicky orientovaných mimovládnych organizácií. Tieto aktivity vyústili do programu Susel, cieľom ktorého je návrat sysla pasienkového (*susla moregovanego*) do fauny Poľska. Iniciátorom projektu je mimovládna organizácia Salamandra (Polskie Towarzystwo Ochrony Przyrody). Ďalšími partnermi projektu je Zoologická záhrada v Poznani a BIOS – mimovládna organizácia Stobrowskej Chránenej krajiny

nej oblasti (Stowarzyszenie na Rzecz Ochrony Przyrody Stobrawskiego Parku Krajobrazowego). Projekt je financovaný nadáciou Ekofundusz a má medzinárodný charakter.

Riešitelia programu Susel vybrali v blízkosti mesta Opol lokality, ktoré v minulosti tento dnes ohrozený cicavec obýval v hojnom počte. Vybrané lokality boli upravené tak, aby vyhovovali stanovištným a potravným nárokom sysla. Na takto upravené lokality boli následne vypustené zvieratá, ktoré pochádzali z kolónií v Maďarsku, Čechách a Rakúsku. Úlohou jedného z riešiteľov – zoologickej záhrady v Poznani, bolo v poloprirodzených podmienkach zoologickej záhrady zabezpečiť odchov a následne rozmnoženie zvierat, ktoré by boli základom kolónií na vybraných lokalitách.

Aktivita na Slovensku sú porovnateľné, ale s tým rozdielom, že u nás sysel ešte prežíva. V rokoch 2000 až 2002 boli na letisku Košice odchyťované sysle a reintrodukované na lokality na Muránskej Planine (HAPL et al. 2004). Od roku 2003 je na Slovensku realizovaný projekt LIFE – Ochrana orla kráľovského, súčasťou ktorého je aj reintrodukcia syslov na lokality s výskytom tohto dravca ako potravnéj bázy. Z letísk v Bratislave a v Košiciach sú odchyťované sysle expedované na potenciálne lovištia tohto ohrozeného a chráneného dravca. Projekt realizácie úspešnej repatriácie sysla je časovo, finančne a personálne značne náročný. Najmä

úspešnosť odchyty, ktorý možno v závislosti na biologickom cykle sysla vykonávať len dvakrát ročne, je závislá od viacerých činiteľov. Z tohto dôvodu sme v roku 2005 uvítali iniciatívu vedenia zoologickej záhrady v Bojniciach s návrhom založenia chovu syslov v experimentálnych podmienkach s cieľom introdukcie odchyťovaných zvierat na vybrané lokality.

Nakoľko skúsenosti

s odchovom syslov sme mali minimálne, skončil prvý pokus o odchov a rozmnoženie druhu neúspešne. Na pracovnej ceste, ktorú sme absolvovali vo februári 2006 do Čiech, sme získali nielen nové poznatky o chove syslov v zoologickej záhrade, ale aj informácie o úspešných pokusoch s rozmnožovaním syslov v Poľsku.

V dňoch 13. – 16. 6. 2006 vycestovala do Poznane malá expedícia, zložená s pracovníkov Štátnej ochrany prírody SR, Katedry ekológie a environmentalistiky Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre a Zoologickej záhrady Bojnice. Cieľom tejto pracovnej cesty bolo oboznámiť sa s výsledkami v Poľsku prebiehajúceho programu Susel, zoznámiť sa s metodikou chovu a rozmnožovania syslov v zajatí, overiť si priamo v teréne úspešnosť repatriácie druhu v podmienkach Poľska a v neposlednom rade prezentovať výsledky vlastnej práce. V prostredí novej zoologickej záhrady v Poznani nás hneď prvý pracovný deň prijal doktor Radosław Ratajszcak. Výsledkom krátkej prednášky a následnej exkurzie po zariadeniach odchovu a verejnej expozície syslov bolo konštatovanie, že náročná metodika rozmnožovania syslov v zajatí bola zo strany poľských kolegov dokonale zvládnutá. Chované sysle boli umiestnené vo výbehoch asi 10 x 10 m zo všetkých strán zabezpečených proti predátorom. Proti úniku syslov podhrabaním sú tieto výbehy vybavené betónovými základmi siahajúcimi 2 m hlboko. Zvieratá (asi 70 samcov samíc

Druhovú ochranu živočíchov

aj s mláďatami), ktoré žili na tejto relatívne malej ploche, ako sme na vlastné oči videli boli v dobrej kondícii a kolónia prejavovala znaky životaschopnosti. Základom tejto „populácie“ boli zvieratá odchytané v Maďarsku a v Čechách, časť pochádzala z odchovov v Rakúsku a Švajčiarsku. Výsledkom následnej diskusie a viacerých otázok z jednej a druhej strany bola požiadavka poľských kolegov o dodanie niekoľkých desiatok kusov zvierat z územia Slovenska. Nasledujúci pracovný deň sme sa stretli s predstaviteľmi mimovládnej organizácie, ktorá v projekte reintrodukcie sysla v Poľsku zabezpečuje praktickú terénnu časť projektu – vypúšťanie a úspešnú adaptáciu zvierat na vybranom stanovišti. Spoločne sme zistili, že táto časť repatriácie, t. j. výber a zabezpečenie lokality a následné udržanie kolónie, patrí k najcitlivejšej časti projektu a vyžaduje najviac ľudských a finančných zdrojov investovaných jednak do praktických, ale najmä do vedecko-výskumných ak-

tívít. Pri prezentácii našich výsledkov prejavili poľskí kolegovia mierne zhrozenie nad cieľom našej práce, ktorým je syseľ ako potravná báza pre veľké dravé vtáky, čo ostro kontrastuje s cieľom poľského projektu. Cestu späť na Slovensko sme využili na prehliadku lokality pri meste Kamien Słaskzy, kde sa znovu po 30 rokoch ozýva syslie pískanie. Tieto spoločné problémy a ďalšie nezodpovedané otázky sú dobrou motiváciou pre začatie a rozvinutie efektívnej spolupráce, výsledkom ktorej by mohol byť spoločný medzinárodný projekt záchrany a následnej úspešnej ochrany sysla pasienkového v stredoeurópskej časti jeho areálu rozšírenia.

HAPL, E. et al., 2004: Syseľ pasienkový opäť súčasťou fauny Národného parku Muránska Planina. Ochrana prírody Slovenska, 3: 11–12.

Michal Ambros
S-CHKO Ponitrie

Vypustenie rybníka na Železnej studničke – smrť nielen rakov

Koncom októbra 2005 došlo k vypusteniu jedného z rybníkov na Železnej studničke v Bratislave (zastávka Bukva). Po vypustení vody zostalo na odkrytom dne množstvo živých tvorov „odsúdených na smrť“. Medzi inými takto kruto zomierali aj zákonom chránené raky.

25. a 26. 10. 2005 sme sa snažili zachrániť čo možno najviac umierajúcich rakov vytahovaním z pomaly vysychajúceho bahna, do ktorého sa raky zarývali netušiac, že tam na nich číha istá smrť. Živé jedince sme po vytiahnutí z bahna umyli a vložili do potôčika tečúceho stredom rybníka.

Tab. 1: Výsledky rôznych meraní tela odchýtených mŕtvych rakov (mm)

	druh		priemer
	<i>Astacus astacus</i>	<i>Austropotamobius torrentium</i>	
dĺžka karapaxu	24,7	21,2	23,0
max. šírka karapaxu	17,6	14,7	16,2
dĺžka hlavového štítu po rostrum	40,7	21,6	31,2
dĺžka rostra	11,4	6,7	9,1
dĺžka bruška (+ telson)	36,8	29,5	33,2
dĺžka ľavého klepeta	23,1	17,6	20,4
šírka ľavého klepeta	9,3	7,3	8,3
dĺžka vnútorného článku ľavého klepeta	13,6	10,1	11,9
dĺžka pravého klepeta	22,8	20,5	21,7
šírka pravého klepeta	9,5	9,4	9,5
dĺžka vnútorného článku pravého klepeta	13,9	13,2	13,6
dĺžka tykadla	43,5	41,4	42,5

Po vypustení rybníka boli raky vystavené aj inému nebezpečenstvu ako zaduseniu či vyschnutiu, a to dravým tvorom (zrejme vydrám), ktoré ich požierali.

Nájdene mŕtve raky odviezli do laboratória kvôli bližšiemu pozorovaniu. Mŕtve jedince sa označili číselnými kódmi (pre prípadnú ďalšiu manipuláciu), dôkladne obhliadli a po rôznych meraniach tela (tab. 1 a tab. 2) sa uložili do 4 % formaldehydu. 56 jedincov bolo zaradených do druhu *Astacus*

astacus (Linnaeus, 1758) (25 samcov a 31 samíc) a 2 jedince patria do druhu *Austropotamobius torrentium* (Schrank, 1803) (1 samec a 1 samica, ktorá mala na tele aj množstvo vajčiek). Veľa jedincov malo poškodený karapax na hrudi prípadne na brušku, mnohým chýbalo jedno či obe klepetá, tykadlá i kráčavé končatiny. Na mŕtvych telách rakov boli zreteľné známky napadnutia dravými živočíchmi.

Tab. 2: Porovnanie rôznych meraní tela u oboch pohlaví rakov (mm)

	pohlavie	
	♀	♂
dĺžka karapaxu	24,3	25,2
max. šírka karapaxu	18,1	17,3
dĺžka hlavového štítu po rostrum	16,2	13,6
dĺžka rostra	11,4	11,3
dĺžka bruška (+ telson)	37,4	35,9
dĺžka ľavého klepetá	22,1	33,4
šírka ľavého klepetá	9,7	9,4
dĺžka vnútorného článku ľavého klepetá	13,1	13,9
dĺžka pravého klepetá	21,4	25,0
šírka pravého klepetá	9,2	9,9
dĺžka vnútorného článku pravého klepetá	13,5	15,1
dĺžka tykadla	40,2	47,2

Poznámka: u oboch pohlaví rakov sú uvedené priemerné hodnoty meraní všetkých jedincov daného pohlavia

Neuvážené vypustenie rybníka na Železnej studničke malo za následok úhyn mnohých živočíchov, medzi inými aj zákonom chránených rakov, preto by bolo skutočne vhodné, aby sa ľudia zodpovední za túto tragédiu zamysleli a v budúcnosti už podobné kroky nepodnikali alebo aby vopred zabezpečili okamžitú pomoc pre živé tvory, ktoré sú inak pri podobných zásahoch človeka úplne bezmocné.

Mgr. Miroslava Farkašová
Eduard Stloukal, PhD.
Mgr. Monika Harváneková
Katedra zoológie
PF UK Bratislava

Nový druh ulitníka na Slovensku

Globálne zmeny klímy sa môžu, okrem iného, prejaviť na jednej strane aj prenikaním teplomilných druhov fauny a flóry smerom na sever (rozširujú svoj areál), ale aj ústupom horských druhov z južnejšie položených lokalít, v ktorých dochádza k vysušaniu a následnému hynutiu drevín náročných na vlhkosť. Toto konštatovanie dokumentujú výskumy viacerých botanikov a zoológov. Ďalším spôsobom narastania druhového spektra fauny a flóry v danom území je introdukcia s prípadnou následnou inváziou nepôvodných druhov. Zo živočíchov je zvlášť dobre pozorovateľný tento proces u mäkkýšov, ktorých rozšírenie bolo relatívne dob-

re spracované do 80. rokov minulého storočia (LISICKÝ 1991). Porovnaním údajov z tejto práce možno konštatovať, že za posledných dvadsaťpäť rokov sa na územie Slovenska dostalo rôznym spôsobom (introdukciou, diaľkovým prenosom pomocou vtákov, pozemnou i lodnou dopravou, záhradkármi, samovoľným prenikaním z juhu atď.) niekoľko druhov, ktoré sa tu úspešne udomácnili a sú schopné reprodukcie (*Sinandononta woodiana*, *Potamopyrgus antipodarum*, *Theodoxus fluviatilis*, *Corbicula fluminea*, *Hebetodiscus inermis*, *Oxychilus hydatinus*, *Arion lusitanicus* a iné). Na základe poznatkov z okolitých štátov možno

v krátkom čase očakávať aj ďalšie druhy (*Krynickyil-lus melanocephalus*, *Corbicula fluminalis*, *Cepaea nemoralis*, *Gyraulus parvus* a iné).

Počas výskumu malakofauny v Cerovej vrchovine v rámci projektu VEGA č. 1/3283/06 Antropogénna záťaž a biodiverzita vo vybraných neovulkanitoch na strednom Slovensku požiadal dobrovoľný strážca ochrany prírody A. Ádám autora tohto článku o určenie niekoľkých väčších ulít z lokality neďaleko Jesenského, ktoré zozbieral z ruderalného stanovišťa hospodárskeho dvora. Lokalita bola zničená postrekom chemikálie na ničenie burín, kde zahynulo množstvo mäkkýšov. Okrem ulít baculky obyčajnej (*Fruticicola fruticum*), slimáka krovínového (*Euomphalia strigella*), slimáka stepného (*Xerolenta obvia*), slimáka žltkastého (*Helix lutescens*) a slimáka záhradného (*Helix pomatia*) bol zistený aj jeden dospelý exemplár cirkummediteránneho druhu *Euobania vermiculata* (O. F. MÜLLER, 1774) (obr. 1). Tento takmer 2 cm veľký druh

ulitníka má súvislé rozšírenie v okolí stredozemného mora, odkiaľ preniká do vnútrozemia štátov južnej Európy, severnej Afriky a jeho areál siaha až po Krym. Najbližšia jeho lokalita sa nachádza v Maďarsku (Lipót), ktorá leží neďaleko pravého brehu Dunaja približne oproti Gabčíkovu.

Výskyt tohto druhu v Rimavskej kotline možno označiť za dialkový náhodný výsadok, ktorého zotrvanie vzhľadom na plošný chemický postrek lokality je otázne. Ukáže to až revízia v nasledujúcom roku.

Literatúra:

LISICKÝ, M. J., 1991: Mollusca Slovenska. Vydav. SAV, Bratislava, 344 pp.

Doc. RNDr. Jozef Šteffek, CSc.
FEE TU Zvolen
Alexander Ádám
S-CHKO Cerová vrchovina

Netradičný nález vzácneho chrobáka *Melandrya barbata* v CHKO Cerová vrchovina

Čelaď *Melandryidae* je v rámci Slovenskej fauny zastúpená 30 druhmi (JELÍNEK, 1993), s ktorými sa väčšinou bežne nestretávame. Väčšina druhov je viazaná na staré lesné porasty s dostatkom mŕtvaj drevnej hmoty s pôvodnou druhovou a vekovou štruktúrou porastov. Viaceré druhy sú pokladané za pralesné relikty a sú zaradované medzi najvzácnejšie prvky hmyzej fauny.

Jedným z takýchto pralesných reliktov našej fauny je *Melandrya barbata* (FABRICIUS, 1712). Z našich troch druhov patriacich do spoločného rodu je pravdepodobne najvzácnejší. Celoeurópsky patrí tento druh medzi zriedkavé a miznúce taxóny a bol zahr-

nutý do viacerých národných červených kníh. Bol taktiež zahrnutý do Červeného zoznamu chrobákov Slovenska v rámci ktorého je vedený v kategórii EN – ohrozený druh (HOLECOVÁ & FRANC, 2001).

Na Slovensku je tento druh známy len z mála lokalít. Ojedinelé údaje pochádzajú z Poľany, Nízkych Tatier, Malej a Veľkej Fatry (FRANC 2002, 2003; KOLEKTÍV, 2005). Nachádzaný je veľmi vzácne v rámci horských pralesných bučín, kde sa lokálne vyskytuje pod kôrou a v dreve odumretých listnatých stromov s bielou hnilobou, najmä bukov. Jeho viazanosť na zachované pôvodné horské bučiny je v rámci Európy všeobecne rozšírený a uznávaný fakt

(FREUDE et al., 1969).

V tomto svetle vystupuje veľmi neobvykle nedávny nález, ktorý autor článku uskutočnil na slovensko-maďarskom pohraničí v Cerovej vrchovine. Terénny výskum spojený s riešením projektu VEGA č. 1/3283/06 zameraným na zhodnotenie biodiverzity stredoslovenských neovulkanitov prebehol v druhej polovici apríla. Po dlhej zime a neskoro príchode jari bol mapovaný skorý jarný aspekt fragmentu lužného lesa hraničného potoka pod úpäťm kopca Karanč (obr. 1). Táto lokalita je známa ako jediné nálezisko vzácného endemitu Cerovej vrchoviny slimáka *Lozekia transilvanica* (WESTERLUND, 1876).

Biotop výskytu *Melandrya barbata* v Cerovej vrchovine

Popri mapovaní tohto slimáka som v padnutom tenkom a sčasti ponorenom jelšovom konári s priemerom asi 15 cm našiel plytko v dreve dve kukly, z ktorých sa mi následne „in vitro“ podarilo dochovať jedno imágo druhu *M. barbata*.

Drevo, v ktorom boli nájdené kukly, bolo mäkké, silne nasiaknuté vodou a evidentne napadnuté bielou hnilobou. Povrch konára bol silne porastený machmi. Po nájdení lariiev som už väčšiu časť dreva neskúmal, aby som nepoškodil mikroklimu liahne pre ďalšie kukly, ktorých prítomnosť som predpokladal. Populačná hustota kukiel v celom konári tak zostala neznáma.

Aj napriek vzácnosti tohto druhu nepatrí biotop skúmaného lužného lesa k výnimočným ekosystémom. Porast tvorili zväčša jelše približne 30 rokov staré s hustým podrastom krovín (najmä baza čierna a čremcha). Podobných porastov je v povodí menších potokov na celom Slovensku určite mnoho. Ak by sa potvrdil výskyt *M. barbata* v takýchto biotopoch na viacerých miestach, znamenalo by to, že

ekologická amplitúda tohto druhu je výrazne širšia. Každopádne, aktuálny nález druhu v intenzívne využívanom podhorskom luhu silne kontrastuje s doterajšími znalosťami o rozšírení tohto druhu. To, či ide o lokálnu anomáliu alebo skutočne je tento druh rozšírený v širšom okruhu lesných ekosystémov, zostáva zatiaľ nevyriešená otázka. Je možné, že doterajšia vzácnosť *M. barbata* vyplýva z toho, že bol hľadaný na nesprávnom mieste. Podobný prípad je známy v spojitosti so vzácnym druhom *Pseudogaurotina excelens*, ktorý bol pôvodne omylom hľadaný na jedli a považovaný za absolútnu raritu, aj keď jeho živnou rastlinou je *Lonicera nigra*, na ktorej sa dá zastihnúť podstatne častejšie. Krajinou hypotézou by mohol byť výskyt dvoch kryptických druhov rodu *Melandrya* sp. s rozdielnymi ekologickými preferenciami. Bez rozsiahleho výskumu s použitím DNA analýz, však zostáva táto hypotéza len neopodstatnenou špekuláciou. Každopádne, zatiaľ treba zobrať na vedomie výskyt *M. barbata* aj v rámci lužných lesov a pri mapovaní tohto druhu sústrediť svoju pozornosť aj na tieto pomerne rozšírené biotopy.

Literatúra:

- FRANC, V., 2002: Beetles (Coleoptera) of the Velká Fatra Mts. with special reference to bio-indicatively significant species. Abstrakty prác zo zborníka Rastlinstvo a živočíšstvo Velkej Fatry Matthias Belivs Univ Proc 2002, Suppl. 2(1).
- FRANC, V., 2003: Zoogeografické prekvapenia Hrochotskej doliny na Polane so zvláštnym zreteľom na chrobáky (Coleoptera). 9. Zoologická konferencia Feriancove dni 2003. Zborník abstraktov.
- FREUDE, H., HARDE, K.W., LOHSE, G.A., 1969: Die Käffer Mitteleuropas. Goecke & Evers, Krefeld. Band 8, 388 pp.
- HOLECOVÁ, M., FRANC, V., 2001: Červený (ekozozologický) zoznam chrobákov (Coleoptera) Slovenska. Ochrana prírody, ŠOP SR, Banská Bystrica, 20 – Suppl. 1: 111–128.
- JELÍNEK, J., (ed.), 1993: Check-list of Czechoslovak Insects IV (Coleoptera). Seznam československých brouků. Folia Heyrovskyana, Praha, Suppl. 1, 172 pp.
- KOLEKTÍV, 2005: Správa Národného parku Nízke Tatry, Ročenka 2005. Štátna ochrana prírody Slovenskej republiky, Správa Národného parku Nízke Tatry, 59 pp.

Text a foto: Ing. Michal Wiezik, PhD.
FEE TU Zvolen

Kol'ko stojí jeden hektár kvetnatej kosnej lúky

Krásne kvetnaté lúky sa z našich strání postupne strácajú. Zarastajú lesom, časť využívaných plôch sa intenzifikuje po vzore zo západu. A dôvod je jednoduchý. Neoplatí sa tradične hospodáriť. Zlyhávajú i podporné projekty, ktoré sú zamerané na hospodárenie vo veľkom, nerešpektujú tradičnú štruktúru a formy hospodárenia. Pričom najviac druhy bohatých lúk obhospodarovali i za tvrdého socializmu súkromníci. Degenerácia cien potravín pokračuje i pod vedením EÚ, o byrokracii už ani nehovoriac. Neregulované ceny potravín v medzivojnovom období a samozrejme nepoužívanie chemických látok spôsobili, že celé Slovensko bolo vykosené, vypasené. Jedným z mála svetlých momentov socializmu bolo stanovenie ceny ovčej vlny na 150 – 180 Sk za 1 kg a týmto jedným opatrením bez akejkoľvek byrokracie sa chov oviec a tým i využívanie všetkých lúk oplatil. Pri dnešnom, sťa- by voľnom trhu samozrejme takéto možnosti nie sú. Zarobiť sa dá oveľa ľahšie a bez fyzickej námahy. Tá sa nahrádza cvičením v sterilných posilňovniach a behaním po asfalte. Pritom si ľudia ani neuvedomujú, o čo prichádzajú. Už nepoznajú chuť dobre kyslej žinčice, oštiepka či čerstvo stečeného syra. Už nepoznajú pocit trojhodinovou kosbou

unaveného človeka po vypití gambáčka slivovice vychladenej v žblnkotajúcom potoku, po ktorom už únavu necítiť a kosa hladká zem, ukladajúc mnohokrát i chránené druhy rastlín pekne do radu.

Pre lepšiu predstavu som si len tak zo zvedavosti náklady na práce, ktoré ešte stále robím, rozpísal a zrátal. Vyšlo mi číslo, ktoré aj mňa prekvapilo, a preto som sa rozhodol túto úvahu predložiť i ochranárskej verejnosti.

Pri odvoze sena v ťažších terénoch je neprekonateľná Praga V3S

vyvezenie hnoja na 1/3 plochy	2 prac. sily x 4 hod. nafta	=	8 prac. hod. 200 Sk
rozdrobenie hnoja na 1/3 plochy	1 prac. sila x 2 hod.	=	2 prac. hod.
čistenie okrajov lúk od lístia a previs. konárov	1 prac. sila x 6 hod.	=	6 prac. hod.
zhrabanie hnoja	1 prac. sila x 4 hod.	=	4 prac. hod.
kosenie trávy	6 prac. síl x 4 hod. úcta (pálenka, klobása)	=	24 prac. hod. 500 Sk
hrabanie pri priem. počasí 3 dni (1 x do kôpok)	4 prac. sily x 10 hod. úcta	=	40 prac. hod. 500 Sk
kosenie mládzde	5 prac. síl x 4 hod. úcta (vypíť, zajesť)	=	20 prac. hod. 500 Sk
hrabanie pri priem. počasí 4 dni (2 x do kôpok)	4 prac. sily x 10 hod. úcta	=	40 prac. hod. 300 Sk
odvoz sena do senníka	4 prac. sily x 2,5 hod nafta úcta	=	10 prac. hod. 200 Sk 500 Sk
			154 prac. hod. 2700,- Sk
a to je pri cene 50,- Sk za prac. hodinu	7700 Sk + 2700 Sk	=	10400 Sk

Nuž, a aby som nezverejňoval len nákladovú stránku, ozrejmím i vzniknuté zisky. Zhruba z 1 ha lúky (podotýkam nie intenzifikovanej) možno zís-

kať seno pre prezimovanie 6 ks oviec, pritom z dôvodu obnovy stáda je priemerne vždy jedna jarka a jedna stará alebo slabá ovca sa zareže na konzum.

Materiálne pôžitky:

mäso z 1 ovce	1500,- Sk
výrad zo salaša 5 x 6 kg syra	3600,- Sk
6 jahneniec, 1 na príchovok, 5 x 1000 Sk	5000,- Sk
SUMA	10100,- Sk

Teda, vyšla mi strata 300 Sk a to sa vôbec neráta každodenná starostlivosť v zimnom období, veterinárne ošetrenie, náklady na označenie oviec a hlavne hrôzostrašná byrokracia v evidencii oviec, vo vypisovaní štatistických výkazov a pod.

Pritom treba podotknúť, že pri tomto spôsobe hospodárenia nie je šanca získať nejaké dotačné prostriedky, aj keď práve takáto veľkosť hospodárstva bola v minulosti v našich podmienkach najbežnejšia a vznikla dlhodobým vývojom a prispôbením sa osídleniu, prírodným a sociálnym podmienkam. Pri tomto počte hospodárskych zvierat nevzniká

žiadny odpad, všetok hnoj sa využije, nedochádza k znečisteniu podzemných vôd. Možno konštatovať, že ani socializmus nezničil toľko tradičných hospo-

Keď sa dá na noc seno do kôpok, skôr uschne a je výživnejšie

Pasenie oviec v roku 2006 v Medzibrode

dárstiev ako terajší systém, ktorý má v poľnohospodárstve od trhového práve vplyvom EÚ veľmi ďaleko. Je smutné, že intenzifikácia došla až tak ďaleko, že ovce sa už nepasú po pastvách ale väčšinou len po lúkach, niekde už len po intenzívnych porastoch. Z pohľadu ochrany prírody je práve táto skutočnosť dôležitá a orgány ochrany prírody i organizácie ochrany prírody by aspoň neformálnym ľudským prístupom mali užívateľov, ktorí ešte využívajú hodnotné časti lúk a pastiev, podporiť. Veď vidieť stádo oviec pod hrebeňom Veľkej Fatry alebo v predhorí Nízkych Tatier pasúce sa na pestrofarebnej lúke je naozaj očarujúce.

**Text a foto: Ing. Pavol Kostúr
OÚŽP Banská Bystrica**

Významné stromy v obvode pôsobnosti Správy CHKO Štiavnické vrchy

Jednou z úloh ŠOP SR v roku 2001 bolo aj vyhľadávanie a evidovanie významných stromov Slovenska na území a v pôsobnosti jednotlivých organizačných útvarov ŠOP SR s jej priebežným pokračovaním ako dlhodobej úlohy.

Prvou etapou bolo tzv. pasívne vyhľadávanie – overovanie údajov konkrétnych stromov získaných z iných informačných zdrojov – predovšetkým od správcov lesov, dobrovoľnej stráže prírody, poľovníkov a pod.

V druhej etape išlo už o aktívne vyhľadávanie pozoruhodných drevín kompetentnými pracovníkmi, najmä tými, ktorí plnia dendrologické úlohy. Získavané údaje sa priebežne zaznamenávali na Evidenčný list významných stromov Slovenska v súlade s kritériami vtedy platného pokynu MŽP SR z 29. októbra 1999 č. 4/1999 – 4.1., ktorým sa ustanovujú kritériá na vyhlasovanie chránených stromov podľa § 34 zákona NR SR č. 287/1994 Z. z. o ochrane prírody a krajiny (ďalej len „pokyn MŽP SR“).

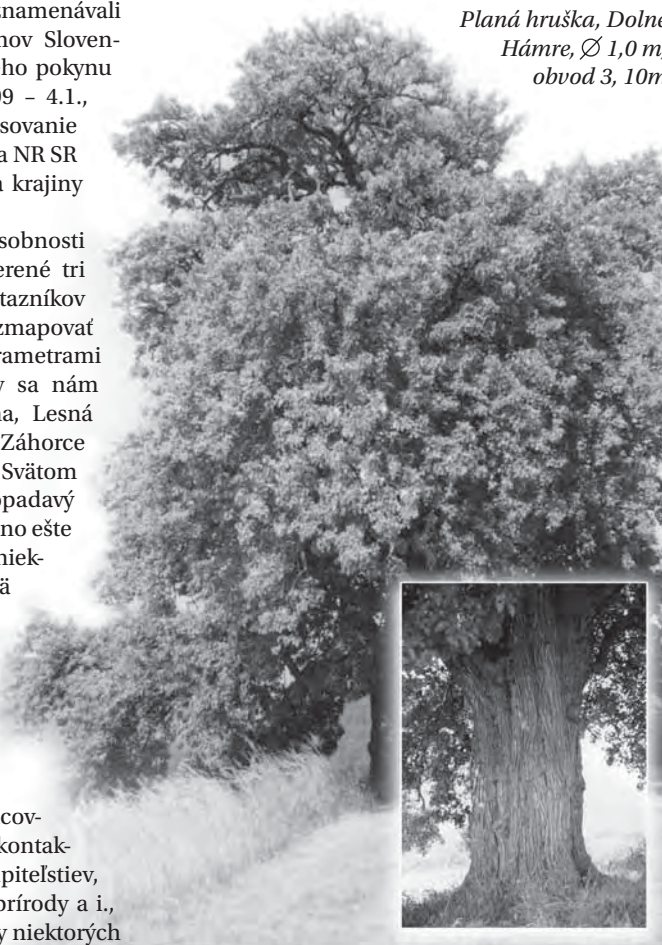
V prvej etape boli v územnej pôsobnosti Správy CHKO Štiavnické vrchy preverené tri stromy. Údaje o nich sme získali z dotazníkov zaslaných lesným závodom s cieľom zmapovať dreviny pozoruhodné svojimi parametrami v obvode ich pôsobnosti. Dotazníky sa nám vrátili z Odštepného závodu Krupina, Lesná správa Nová Ves – dub zimný v k. ú. Záhorce a Lesnej správy Antol so sídlom vo Svätom Antone – jedľa biela a smrekovec opadavý na Sitne v k. ú. Ilija. Do prvej etapy možno ešte zahrnúť i delimitáciu podkladov k niektorým významným stromom, najmä Vacholdtove gaštany v k. ú. Krupina, ktoré sme obdržali v rámci reorganizácie Štátnej ochrany prírody SR po 1. 7. 2000, kedy boli rozšírené kompetencie Správ NP a CHKO i na spravovanie voľnej krajiny s prvým stupňom územnej ochrany.

V druhej, aktívnej etape – pri pracovných cestách v teréne i osobných kontaktoch s pracovníkmi obecných zastupiteľstiev, lesných závodov, dobrovoľnej stráže prírody a i., boli priebežne zaznamenávané výskyty niektorých

významných drevín, ktoré boli, a aj v súčasnosti sú, dokumentačne spracovávané podľa kritérií už spomínaného pokynu MŽP SR.

Pozornosť pri mapovaní významných stromov bola zameraná hlavne na genofond našich domácich drevín. Cudzokrajné dreviny boli evidované len vtedy, ak dosahovali mimoriadne parametre. Dominujúcim kritériom bol obvod kmeňa nameraný vo výške 130 cm nad zemou, zdravotný stav a až potom odhadovaný vek. Zaznamenávali sme len tie dreviny, ktoré dosahovali aspoň 60 % obvodu uvedeného v prílohe č. 1

*Planá hruška, Dolné
Hámre, Ø 1,0 m,
obvod 3, 10m*

Významné stromy v obvode pôsobnosti Správy CHKO Štiavnické vrchy

Por. číslo	Pracovný názov perspektívneho stromu	Druh	Obvod kmeňa		Zdravotný stav *	Katastrálne územie (okres)
			Meraný vo výške 130 cm nad zemou	Odporúčaný podľa pokynu MŽP SR		
1.	Kolpašský javor	javor poľný	380	300	1	B. Studenec (BŠ)
2.	Tis vo Vyhniach	tis obyčajný	168	150	0	Vyhne (ZH)
3.	Kláštorný tis	tis obyčajný	165	150	0	B. Štiavnica (BŠ)
4.	Tis v Lúčkach	tis obyčajný	150	150	2	Lúčky (ZH)
5.	Hruška u Považanov	hruška planá	310	250	2	D. Hámre (ZC)
6.	Vacholdtove gaštany str. č. 1	gaštan jedlý	540	500	2	Krupina (KA)
7.	Vacholdtove gaštany str. č. 2	gaštan jedlý	480	500	1	Krupina (KA)
8.	Vacholdtove gaštany str. č. 3	gaštan jedlý	413	500	0	Krupina (KA)
9.	Gaštan na Mólkni	gaštan jedlý	510	500	2	Krupina (KA)
10.	Bátorovská vrbá	vrba biela	622	500	2	Bátorová (VK)
11.	Vrbá v Želovciach	vrba biela	550	500	2	Želovce (VK)
12.	Vrbá v Kleňanoch	vrba biela	530	500	2	Kleňany (VK)
13.	Glabušovské vrby strom č. 1	vrba biela	410	500	2	Glabušovce (VK)
14.	Glabušovské vrby strom č. 2	vrba biela	425	500	2	Glabušovce (VK)
15.	Glabušovské vrby strom č. 3	vrba biela	455	500	3	Glabušovce (VK)
16.	Moruša v Prestavlkoch	moruša čierna	295	300	2	Prestavky (ZH)
17.	Brekýňa na cintoríne	jarabina brekyňová	320	250	3	V. Krtíš (VK)
18.	Jedľa pod Sitnom strom č. 1	jedľa biela	305	350	2	Ilija (BŠ)
19.	Jedľa pod Sitnom strom č. 2	jedľa biela	312	350	1	Ilija (BŠ)
20.	Kysihýbelské sekvojovce strom č. 3	sekvojovec mamutí	450	450	0	B. Studenec (BŠ)
21.	Čelovské cery strom č. 1	dub cerový	455	500	2	Čelovce (VK)
22.	Dub pri Karikáši	dub zimný	555	600	3	Záhorce (VK)
23.	Dub v Žihľave	dub letný	490	600	2	Žihlava (VK)
24.	Pravické duby strom č. 1	dub letný	485	600	3	Pravica (VK)

* 0 – strom zdravý až ľahko poškodený 1 – strom stredne poškodený 2 – strom silne poškodený
3 – strom veľmi silne poškodený 4 – strom odumierajúci až odumretý

Víňa biela – Kleňany

k pokynu MŽP SR. Dokladovaný vek sa nepodarilo zistiť ani u jedného z kandidátov na vyhlásenie za chránený strom (CHS). Do 31. 7. 2006 bolo takto zaevidovaných 61 stromov. V súčasnosti sú mapované významné stromy zameriavané prostredníctvom GPS.

Pri preverovaní údajov z prvej etapy bolo napríklad zistené, že smrekovec opadavý s obvodom 380 cm a výškou 39 m a odhadovaným vekom 170 rokov bol už medzičasom spílený. Podobne strom jarabiny brekyňovej, rastúci na mestskom cintoríne vo Veľkom Krtíši a zdokumentovaný počas mapovania v roku 2003 (s obvodom kmeňa 320 cm a bohato plodiaci veľmi kvalitné plody), bol v nasledujúcom roku tak neodborne opílený, že z jeho koruny zostalo len torzo. Takto jeden z kandidátov na vyhlásenie za CHS ako náhrada za CHS Brekyňa na Havrane (ktorá bola vyradená zo štátneho zoznamu CHS v r. 2006) nemohol napokon byť pre necitlivý ľudský prístup k drevinám akceptovaný. Vo veci bolo vedené priestupkové konanie.

Osobitnou kapitolou je i zdravotný stav týchto stromov. Sú to väčšinou dreviny v lesných porastoch a opustených ovocných sadoch bez zásahu zameraného na zlepšenie ich zdravotného stavu. Preto len v ojedinelých prípadoch dosahuje stupeň ich poškodenia hodnotu 0 až 1 podľa pokynu MŽP SR. Častejšie sú stupne 2 a 3, stupeň 4 nebol zaznamenaný.

Projekt ochrany CHS je v súčasnosti spraco-

vaný na dva významné stromy, a to Kláštorň tis v Banskej Štiavnici a Studenecká lipa v Banskom Studenci. Po kompletizácii dokumentácie budú jednotlivé projekty predložené na príslušný krajský úrad životného prostredia na vyhlásenie za chránený strom.

Literatúra:

HLAVÁČEK, A., 1985: Flóra CHKO Štiavnické vrchy. Ústredie štátnej ochrany prírody, Liptovský Mikuláš. P. 774

PAGAN, J., RANDUŠKA, D., 1987: Atlas drevín 1. Obzor, Bratislava. 357 p.

PAGAN, J., RANDUŠKA, D., 1988: Atlas drevín 2. Obzor, Bratislava. 405 p.

**Text a foto: Ing. Vladimír Solár
S-CHKO Štiavnické vrchy**

Jedľa biela – Ilija

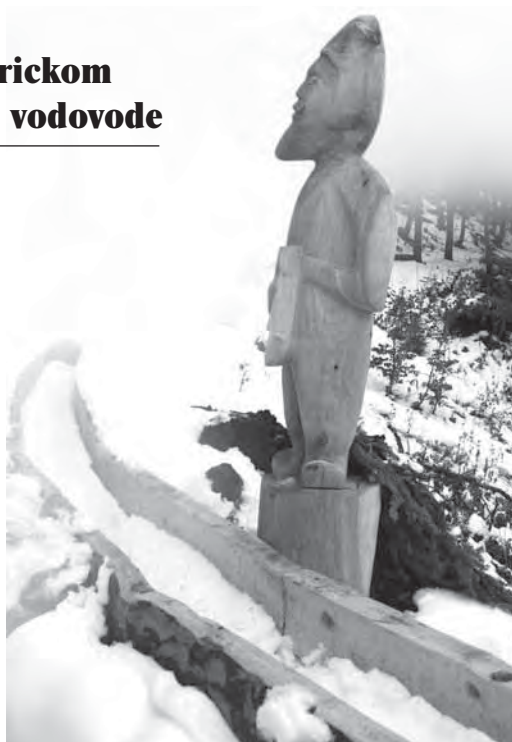

IZBICA – prvé kompletne návštevné miesto na historickom špaňodolinskom banskom vodovode

Špaňodolinský banský vodovod patrí medzi najpozoruhodnejšie historické technické diela v banskobystrickej geomontánnej oblasti. Vznikal etapovite a bol funkčný od začiatku 16. storočia až do začiatku 20. storočia. Bol to vlastne povrchový vodný náhon, ktorý v drevených žlaboch a zemných jarkoch privádzal vodu na pohon ťažných strojov a iných zariadení v baniach na meď a striebro v Španej Doline a jej okolí. Zachytával vodu z prameňov pri Donovaloch a neskôr až pod masívom Prašivá v Nízkyh Tatrách. Na replike historickej mapy z roku 1784 vyznačený prívod vodovodu mal dĺžku 13 174 siah, čomu zodpovedá 28,4 km. Vodovod viedol vo veľmi členitom a prevažne zalesnenom horskom teréne v nadmorskej výške od 1100 m do 810 m. Celý vodovodný systém so zachytými jarkami k jednotlivým banským dielam v Španej Doline a jej okolí meral okolo 42 km. Voda privádzaná vodovodom v množstve 60 – 90 litrov za sekundu bola dômyselne využívaná. Poháňala vodné kolesá ťažných strojov na šachtách a slúžila tiež pre drviace stupy, premývacie zariadenia, pily a mlyny v celom špaňodolinskom banskom revíri. Tento vodovod po 400 ročnej funkčnosti začiatkom 20. storočia zanikol a postupne sa vytrácal z povedomia verejnosti.

Slávnostné otvorenie
Foto: P. Bačkor

Špaňodolinský banský vodovod je situovaný v západnej časti Národného parku Nízke Tatry (NAPANT) a jeho ochranného pásma, a preto Správa NAPANT v rámci náučného chodníka Donovaly – Šachtica, ktorý sa viackrát dotýka trasy banského vodovodu, na príslušných zastávkach návštevníkom sprístupňuje informácie o tomto unikátnom technickom diele.

Keďže pamiatkové orgány dlhodobo nevenovali dostatočnú pozornosť tomuto historickému technickému dielu, na jeho pamiatkovú obnovu a turistické využitie sa podujalo Občianske združenie Nový Kumšt, ktoré vzniklo v roku 2000 a vypracovalo štúdiu Plán využitia kultúrno-historickej trasy špaňodolinského banského vodovodu pre turizmus. V tomto dokumente bol navrhnutý systém obnovy a sprístupnenia celej dĺžky trasy pre návštevníkov ako špecifický produkt poznávacieho a relaxačného turizmu. Zámerom bola predovšetkým identifikácia, vyznačenie a vyčistenie zachovaných zvyškov trasy vodovodu od zárastov v záujme jej ďalšej ochrany. Okrem toho bolo na najzaujímavejších miestach trasy

Výchova a vzdelávanie v ochrane prírody a krajiny

navrhnutých 12 návštevných miest s informačnými panelmi a základnou vybavenosťou pre návštevníkov, ktoré budú vzájomne prepojené obnovenými úsekmi trasy upravenými pre peší pohyb, prípadne pre iné pohybové aktivity.

Jedno z návštevných miest na trase špaňodolinského banského vodovodu vzniklo v lokalite Izbice, ktorá sa nachádza v k. ú. Baláže a Staré Hory na pozemku štátnych lesov v nadmorskej výške 970 m. Nachádza sa tu jeden z mála stavebných objektov – kamenný múr, na ktorom boli uložené drevené žlaby vodovodu, čím prekonávali zníženie v sedle hrebeňa. Vodovod bol totiž prevažne konštrukčným dielom s dômyselne vedenou trasou bez väčších zásahov do konfigurácie terénu. Drevené žlaby vytesali a majstrovsky pospájali odborníci dokonale ovládajúci práce s drevom tak, aby sa nestratila ani kvapka vody. Vybavenosť tohto návštevného miesta pozostáva z repliky kresaných žlabov v dĺžke asi 30 m, sčasti uložených na kamennom múriku a sčasti na povrchu terénu s viditeľným ohybom trasy, ďalej z veľkého informačného panelu, drevenej plastiky „žlabiara“ v skutočnej veľkosti s „kresačkou“ v rukách a z dreveného oddychového prístrešku. V blízkosti sa nachádza aj pôvodný informačný panel náučného chodníka Správy NAPANT. Návštevné miesto projektoval Ing. arch. M. Santoris, finančne zabezpečili Lesy SR, š. p. Banská Bystrica, drevenú plastiku vyhotovil J. Štric zo Špa-

nej Doliny, dodávateľom prác a súčasne aj sponzorom bola firma E. Maxu z Banskej Bystrice. Práce koordinovalo Občianske združenie Nový Kumšt Banská Bystrica. Účinnú pomoc pri tvorbe návštevného miesta poskytli OLZ Slovenská Ľupča, Lesná správa Staré Hory a Správa NAPANT.

Návštevné miesto Izbice slávnostne otvorili dňa 14. 11. 2006 v réžii štátneho podniku Lesy SR Banská Bystrica za účasti početných zástupcov zainteresovaných orgánov a organizácií, starostov okolitých obcí a masovokomunikačných prostriedkov. Účastníkom slávnosti neprekážal ani čerstvý snehový poprašok. Toto návštevné miesto bolo zaradené medzi vysunuté exponáty Lesníckeho skanzenu vo Vydrovskej doline pri Čiernom Balogu. V budúcom roku sa predpokladá vydanie propagačnej skladačky.

Po vzore prvého kompletne vybaveného návštevného miesta Izbice má byť skompletizované už rozpracované návštevné miesto v osade Polianka na Donovaloch v termíne ešte do XI. ročníka turistického prechodu po trase banského vodovodu z Donovalov do Španej Doliny (8. 5. 2007) a v budúcnosti by mali vzniknúť aj ďalšie, najmä v lokalite Šturec nad Špaňou Dolinou, v lokalite Kumšt pri osade Buly a iné.

Milan Žuffa – Ellek
Ing. Július Burkovský

Ekovýchový program Bocian 2006

Kto z nás by ho nepoznal. Elegantný pohyb, majestátny let a bielo-čierne sfarbenie tela. Bocian biely. Vták uctievaný poverami. Vták, ktorý je nepochybne symbolom príchodu jari. Vták, ktorý sa stal predmetom celoslovenského ekovýchového programu.

Ekovýchový program Bocian prebieha na Slovensku od roku 2001 a Správa CHKO Cеровá vrchovina sa do neho po prvýkrát zapojila v roku 2004. Program pripravujeme v spolupráci s Východoslovenským múzeom v Košiciach a vďaka finančnému príspevku Lichtenštajnskej nadácie Ciconia. Určený je pre žiakov a učiteľov základných škôl a pozostáva z dvoch hlavných častí. Z časti sledovania bociana bieleho a jeho hniezd žiakmi, ktorí svoje zistenia a postrehy zapisujú

Cukrárska dielňa

do pripravených mapovacích listov. A z časti tvorivej, ktorá zahŕňa výtvarnú a literárnu tvorbu žiakov na tému Bocian.

Do ekovýchového programu sa v tomto roku spolu zapojilo 10 základných škôl z našej územnej pôsobnosti. Do časti pozorovania sa zapojilo 6 základných škôl a žiaci sledovali spolu 10 bocianích hniezd. Do tvorivej časti (výtvarná a literárna tvorba) sa zapojilo 9 základných škôl a od žiakov sme dostali viac ako 120 výtvarných a 30 literárnych prác na tému Bocian. V roku 2006 sme program rozšírili o nové aktivity, do ktorých sa mohli podľa záujmu základné školy zapojiť.

Z pripravených aktivít mladších žiakov zaujala **tvorivá cukrárska dielňa**. Aktivita sa uskutočnila dňa **20. apríla 2006** na Združenej strednej poľnohospodárskej a potravinárskej škole v Rimavskej Sobotě. Pod dohľadom majsteriek odbornej výchovy sme pracovali s medovníkovým cestom a marcipánovou hmotou. Výsledkom našej práce boli zaujímavo ozdobené bocianie medovníčky a medovníkové bocianie hniezda, ako aj z marcipánu vymodelované bociany, pátky, jazierka, žabky a vodné kvety. Medovníkové hniezda sme vystlali prírodným materiálom (seno, slama, konáriky) a vložili sme do nich marcipánové bociany. Z jazierka, pálok, listov lekiev, kvetov a žiab sme si vytvorili močiarny biotop. Aktivita sa žiakom a učiteľom veľmi páčila, žiaci v nej preukázali svoju tvorivosť, ale aj svoje zručnosti a vedomosti zo života bocianov. Záver patrilo maškrteniu, pretože čerstvo upečeným, originálne ozdobeným a rozvoniavajúcim medovníčkom nik z nás neodolal.

V priebehu školského roka 2005/2006 sa starší žiaci zapojili do aktivity **zhotovovanie posteru** na tému Čím sa živím a kde lovim a tému Od priletu po odlet. Dňa **28. júna 2006** sa na Správe CHKO Cerová vrchovina konalo vyhodnotenie žiackych prác. Členmi hodnotiacej komisie boli RNDr. M. Fulín, PhD. (Východoslovenské múzeum Košice, koordinátor projektu na Slovensku), PhD., RNDr. E. Sitášová, PhD. (Východoslovenské múzeum Košice), J. Popovics (NP Slovenský kras), Ing. L. Priatková (S-CHKO Cerová vrchovina) a PaedDr. E. Zoková (ZŠ s MŠ Cinobaňa). Hodnotili sme predstavivosť a fantáziu žiakov pri spracovaní témy, vý-

Hodnotenie posterov

Vítazný poster

tvárné stvárnenie témy, použitú techniku a prezentáciu vybranej témy. Žiaci nás prekvapili svojimi vedomosťami, ale aj šikovnosťou pri hľadaní informácií (knižné publikácie, internet) a originalitou pri stvárňovaní jednotlivých tém. Hodnotiť žiacke práce bolo preto pre nás zložité a vybrať 3 víťazné postery ťažké.

V dňoch **8. – 10. septembra 2006** sme v rámci výstavy GEMER-EXPO 2006, ktorá sa konala v Rožňave v spolupráci s NP Slovenský kras popri prezentácií našich chránených území verejnosti predstavili aj ekovýchový program Bocian. Pri stánku sa zastavovali najmä deti, ktorým sa páčili vystavené žiacke práce a učitelia, ktorí sa bližšie zaujímali o ekovýchový program.

Ďalšou aktivitou v rámci programu bol aj **Bocianí deň**, ktorý sme zorganizovali spoločne s NP Slovenský kras dňa **20. októbra 2006**. Cieľom našej cesty bol **NP Aggtelek v Maďarsku**. Myšlienkou podujatia bolo oboznámiť sa s obdobným ekovýchovným programom Gólya prebiehajúcim v NP Aggtelek.

Environmentálni pracovníci NP Aggtelek nám ukázali priestory informačného centra a nasledovala pútavá prednáška o NP Aggtelek a ekovýchovnom programe Bocian. Po prednáške sme si prezreli výstavu žiackych prác na tému Bocian. Žiaci mohli svoje zručnosti preukázať v ekoaktivi-

te, ktorú pre nich pracovníci NP pripravili. V príjemnom prostredí ekocentra si vystrihovali, lepili a ozdobovali pestrofarebné motýle. Ozdobení motýlikmi sme sa potom spoločne vybrali spoznávať pamiatky obce Jósfaľ. Prezreli sme si exponáty Múzea tradičného gazdovského dvora, navštívili sme pôvodný reformovaný kostolík z roku 1399 a zaujala nás povest o 500-ročnej lipe hanby. Po návrate do ekocentra nás čakalo príjemné prekvapenie, a to zapriahnutý koč. Žiaci mali možnosť pozrieť si časť obce Jósfaľ z koča tahaného dvoma hnedými huculmi. Na pamiatku dostali od pracovníkov NP Aggtelek množstvo informačných materiálov, ich naopak potešil náš darček, a to víťazný poster Bocianí kalendár vytvorený žiakmi ZŠ Vajanského v Lučenci. Z národného parku Aggtelek sme odchádzali obohatení o nové nápady, inšpirácie a zážitky.

Tvorba námetov na **bocianie pexeso** bola obľúbenou aktivitou žiakov v rámci ekovýchového

nom privítaní sme účastníkom predstavili výsledky a aktivity v rámci programu v roku 2006 (Ing. L. Priatková). Nasledovala prezentácia žiakov ZŠ s MŠ v Cinobani, ktorí nám predstavili svoje zistenia a postrehy z mapovania bocianov a ich hniezd v obci Cinobaňa. Žiačka zo ZŠ P. Hostinského v Rimavskej Sobote nás zase zaujala svojou prezentáciou Rodné hniezdo.

Pokračovaním vyhodnotenia bolo otvorenie výstavy žiackych prác Bocian našimi očami a hlasovanie o Najkrajšie dielo našimi očami. Po ňom nasledovalo rozprávanie nášho hosta RNDr. Evy Sitásovej, PhD. Prostredníctvom prezentácie Aha deti, čo to letí nám priblížila život, správanie a ochranu bociana bieleho na Slovensku.

Najočakávanejšou chvíľou bolo oceňovanie najkrajších žiackych prác v literárnej a výtvarnej kategórii, ako aj všetkých účastníkov zapojených do programu Bocian 2006. Ocenení žiaci dostali diplom, knižnú publikáciu, bocianiu medailu,

pamätný darček a bocianie pexeso. Každý účastník bol odmenený pamätným listom, pamätným darčekom a bocianím pexesom. Pexeso potešilo žiakov najviac, čo je pochopiteľné, keďže sami sú jeho autormi.

A čo dodať na záver? Veľmi nás teší, že ekovýchový program Bocian si za tri roky svojho trvania našiel svoje pevné miesto na základných školách. Po pozitívnych ohlasoch žiakov a učiteľov, ako aj dosiahnutých výsledkoch, sme pevne rozhodnutí v ňom pokračovať aj v roku 2007.

Výstavu žiackych prác Bocian našimi očami si budú môcť základné školy a široká verejnosť pozrieť v priestoroch IS S-CHKO Cerová vrchovina do 15. januára 2007.

Ing. Lucia Priatková
S-CHKO Cerová vrchovina

NP Aggtelek – bocianí deň záverečná fotografia

programu Bocian 2006. Žiaci v priebehu mesiacov apríl – september vytvorili a poslali množstvo námetov, z ktorých sme vybrali 32 najlepších. Námety putovali do tlačiarne, kde boli graficky spracované. Výsledkom nášho spoločného snaženia je bocianie pexeso, ktoré uzrelo svetlo sveta deň pred vyhodnotením programu – **23. novembra 2006**.

Vyhodnotením programu, ktoré sa konalo **24. novembra 2006** v priestoroch IS Správy, v rámci Týždňa vedy na Slovensku sa ekovýchový program Bocian 2006 slávnostne ukončil. Po úvod-

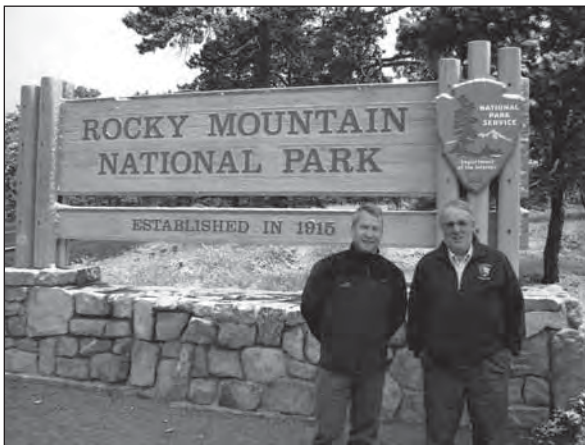

Návšteva amerického Národného parku Rocky Mountain

V dňoch 5. až 12. 10. 2006 sa uskutočnila týždňová pracovná návšteva riaditeľa Správy TANAP-u Tomáša Vančuru v americkom Národnom parku Rocky Mountain na pozvanie riaditeľa národného parku Vaughna Bakera. Počas týždňovej pracovnej návštevy absolvoval Tomáš Vančura stretnutia s predstaviteľmi miestnej samosprávy, partnerskými organizáciami vrátane zástupcov amerických lesov, zoznámil sa s prácou jednotlivých oddelení národného parku v oblasti manažmentu prírodných a kultúrnych zdrojov, výskumu, ochrany zdrojov a manažmentu návštevnosti, interpretácie a výchovy s dôrazom na problematiku spoplatnenia vstupu do národného parku, prácu dobrovoľníkov, fundraising a systém dopravy na území národného parku. Ďalším krokom by mala byť recipročná návšteva amerických kolegov v TANAP-e v lete 2007 a podpísanie vzájomnej dohody o spolupráci medzi oboma národnými parkami. Rocky Mountain boli za národný park vyhlásené americkým kongresom už v roku 1915.

Pracovná návšteva vďaka podpore americkej ambasády v Bratislave nadviazala na návštevu amerických kolegov v Tatrách začiatkom júna 2006. Vtedy sa americkí hostia živo zaujímali o situáciu na území najstaršieho národného parku na Slovensku. Predmetom diskusie bol najmä súčasný stav a spôsob manažmentu národného parku, situácia po kalamite v novembri 2004 a aktuálne problémy súvisiace s plánovanými zámermi a investíciami v národnom parku. Američania vtedy prejavili seriózný záujem o vytvorenie spolupráce formou tzv. sister-park projektu medzi oboma národnými parkami. Definované boli už aj oblasti vzájomnej spolupráce, ktorými bude pomoc amerických partnerov a vzájomná spolupráca v oblastiach, s ktorými majú v podmienkach amerických národných parkov dlhodobé skúsenosti (interpretácia hodnôt národného parku verejnosti vrátane konceptu divočiny, problematika manažmentu návštevnosti a trvalo udržateľného turizmu, integrovaný manažment a plánovanie v národnom parku vrátane otázky zonácie, financovania a riešenia kompenzácií nešťátnych subjektov). Súčasťou

Riaditelia oboch národných parkov Vaughn Baker a Tomáš Vančura

projektu bude aj výmena pracovníkov národných parkov a vydanie bilingválnej brožúry opisujúcej oba národné parky a sister-park projekt. Americkí kolegovia poznajú situáciu v Tatrách už z predošlej účasti na medzinárodnej konferencii v Tatranskej Lomnici, ktorá sa konala pod záštitou predsedu vlády SR presne rok po kalamite, ako aj z diskusie medzi slovenskými a americkými odborníkmi, ktorú prostredníctvom videokonferencie zorganizovala americká ambasáda v Bratislave.

Národný park Rocky Mountain

Rocky Mountain (Skalisté hory) je nielen názov 4 345 km dlhého pohoria, ktoré sa tiahne pozdĺž západného pobrežia severoamerického kontinentu od Mexika po Aljašku, ale aj názov jedného z amerických národných parkov v štáte Colorado. Je jedným z dnes už viac ako 380 parkov v USA, územie Rocky Mountain je tiež zaradené v zozname biosférických rezervácií programu UNESCO Človek a biosféra. Rozloha národného parku je takmer 1 078 km². Národný park leží približne na úrovni Španielska, klíma sa vyznačuje vysokým počtom dní so slnečným svetlom, veľkou veternosťou a nízkym úhrnom zrážok. Územie rozdeľuje kontinentálne rozhranie na juhozápadnú časť (pacifickú) a severovýchodnú časť (atlantickú) s odlišnými klimatickými pomermi. Rocky Mountain patrí medzi najvyššie americké národné parky, najmenej 60 vrcholov presahuje

12 000 stôp (3 658 m), najvyšším vrcholom je rozložitý Longs Peak s nadmorskou výškou 4 345 m. Viac než 259 km² (jednu tretinu národného parku) tvorí alpínska tundra. Prírodné prostredie parku dotvára 150 horských jazier, ladovce a viac ako 724 km riek a prameňov tečúcich cez vodopády hlbokými kaňonmi. Jednou z najznámejších je rieka Colorado, ktorá tu začína svoju 2 253 km dlhú cestu do mora. Horotvorné procesy vyzdvihli pohorie pred 70 mil. rokov, ale niektoré žuly sú staršie ako 1,3 mld. rokov. Geologická skladba je veľmi zložitá vďaka kombinácii sedimentárnych, vulkanických a metamorfických procesov, z hornín prevažuje žula, rula a bridlica. Tri veľké ľadové obdobia (posledné pred 13 750 rokmi) dali Skalistým horám konečný vzhľad a typický ľadovcový reliéf. Pre ekosystémy je charakteristická vegetačná pásmovitosť (alpínsky, subalpínsky a montánny stupeň). V národnom parku rastú zmiešané lesy (osika, borovica, smrek a jedľa). Národný park je domovom 911 druhov pôvodných cievnatých rastlín, 285 druhov vtákov a množstva veľkých cicavcov vrátane jeleňa wapiti (*Cervus elaphus*) a ovce hruborohej (*Ovis canadensis*), ktorá je žijúcim symbolom národného parku. Jeseň je obzvlášť zaujímavým obdobím pre krásne sfarbené lesy a ruju. V sezóne (leto tu trvá len 10 týždňov) sú lúky bohato zakvitnuté. Nad hornou hranicou lesa (3 475 metrov) dominuje tundra, mnohé z rastlín rastú len v arktických regiónoch v sťažených klimatických podmienkach. Samotný

národný park je obklopený lesmi, ktoré majú prevažne rekreačnú funkciu. Vysoká nadmorská výška spôsobuje niektorým ľuďom problémy s dýchaním a srdcové ťažkosti. Hory majú aj svoju odvrátenú tvár – rýchle zmeny počasia, podchladenie, dehydratáciu, v zime nebezpečie lavín, v lete časté búrky a extrémne silný vietor.

Novodobá história územia je spojená s príchodom Joela Estesa a jeho syna Milтона, ktorí prišli v roku 1859 do jedného z údolí, ktoré je teraz po nich pomenované. Okolo roku 1909 Enos Mills, spisovateľ a ochranca prírody, začal úsilie o ochranu územia dnešného národného parku. Kampaň bola korunovaná úspechom a kongres vyhlásil územie v roku 1915 za v poradí desiaty americký národný park. Národný park navštívi ročne viac ako 3 mil. ľudí, prevažná väčšina z nich v lete. O informovanosť návštevníkov sa stará sieť piatich návštevníckych centier a jedno múzeum. Ubytovanie poskytujú okolité mestá Estes Park a okolie Grand Lake. Časť parku je prístupná tromi cestami – jednou z najkrajších je 77 km dlhá Trial Ridge Road, ktorá na najvyššom mieste dosahuje 3713 m. n. m. Vjazd je spoplatený 20 dolármi a v priebehu zimy je horná časť uzatvorená. Výber vstupného sa realizuje na štyroch hlavných vstupoch do národného parku. Príjem zo vstupného do národného parku slúži pre potreby údržby a servisu infraštruktúry (chodníky, cesty, toalety), resp. pre iné národné parky.

Pre prírodné prostredie národného parku sú typické ľadovcové horské jazerá

Sieť turistických chodníkov má celkovú dĺžku 571 km. Zo športových aktivít je v národnom parku na určených miestach možná jazda na koňoch, kempovanie v sieti kempingov na základe úradného povolenia, rybolov, horolezectvo a zo zimných aktivít lyžovanie, populárne sú v poslednej dobe aj snežnice a lyžiarska turistika. Poľovníctvo, kŕmenie živočíchov, zber a trhanie rastlín, cyklistika mimo ciest a vstup so psom na turistické chodníky sú zakázané. Cieľom národného parku je zachovať územie ako neporušený prírodný ostrov pre potešenie dnešným a budúcim generáciám.

Rozpočet národného parku je tvorený vládnyimi zdrojmi (11 mil. USD) a približne rovnako veľkou finančnou čiastkou, ktorá pochádza z rôznych projektov a vstupného do národného parku. Veľkú rolu v podpore národného parku zohráva asociácia Rocky Mountain Nature Association založená v roku 1931, ktorá podporuje vzdelávacie, vedecké a výskumné manažmentové programy národného parku. Zisk z predaja materiálov je finančnou podporou rôznych dobrovoľníckych programov (Junior Ranger, semináre, noviny, publikácie). Národný park zamestnáva v piatich odboroch 150 stálych pracovníkov, 50 externých pracovníkov a v letnom období asi 200 sezónnych pracovníkov. Strážcovia – rangeri sú rozdelení do dvoch skupín, na tzv. protective (zabezpečujú výkon práva, ochranu prírody a návštevníkov národného parku, ich počet je 16 + ďalších 17 v sezóne) a na tzv. interpretative (zabezpečujú vzdelávanie, výchovu a interpretáciu prírodných hodnôt vo vzťahu k návštevníkom, ich počet je 8 + ďalších 20 v sezóne). Funkcia rangerov je veľmi široká a okrem typickej náplne európskych strážcov (strážna služba, výchova a vzdelávanie) plnia funkciu aj horskej záchrannej služby, polície, ako aj hasičskej záchrannej služby. Práca rangerov je chápaná vyslovene ako kariérne zamestnanie. Stretli sme strážcov, ktorí po určitom období pravidelne striedajú americké národné parky, čo im pomáha zlepšovať si svoje schopnosti a kvalifikáciu. Podobne riaditeľ národného parku je riaditeľom už v štvrtom národnom parku. Striedanie vysvetľujú aj tým, že ich náplňou je služba národnému parku a nie záujmom lokálnych ľudí. Celé územie národného parku je rozdelené na frontcountry (územie prístupné cestami) a backcountry (zvýšná časť národného parku). Nedostatok pôvodných predátorov a zákaz poľovníctva spôsobil, že počty jeleňov wapiti vzrástli na 3000 ks a v súčasnosti správa

národného parku musí riešiť otázky regulácie jeho početnosti. V letnom suchom období sú časté požiare – celé územie národného parku je z hľadiska fire-managementu rozdelené na zóny, kde je požiar súčasťou manažmentu. Dôležitou otázkou je tiež spôsob vzniku požiaru – ak vznikol prírodnou cestou, chápu ho ako prírodný činiteľ. Podkôrny hmyz sa do územia národného parku rozširuje v posledných rokoch najmä v juhozápadnej časti z okolitých lesov. Blízkosť veľkých sídiel s priemyslom a intenzívnou automobilovou dopravou spôsobuje problémy s kvalitou ovzdušia a vody. Základom pre manažment národného parku je tzv. masterplan, ktorý je všeobecným dokumentom a platí od roku 1976. Okrem toho pre jednotlivé odbory a špecifické problémy sú vytvárané osobitné plány. Národný park formou koncesíí na základe spravidla 10-ročného kontraktu reguluje a ovplyv-

Dôraz sa kladie na informovanosť návštevníkov

ňuje komerčné aktivity v území (jazda na koňoch, predaj, horskí vodcovia). Každoročne sa robí evaluácia a odpočet činnosti. Hlavným motívom je regulácia a zabezpečenie kvalitného servisu a služieb pre návštevníkov. Pre problémy s množstvom motorových vozidiel pristúpil národný park v posledných rokoch k zavedeniu kyvadlového autobusu v letnej sezóne. Premáva zadarmo a umožňuje návštevníkom odstaviť automobil v nižšie položených parkoviskách. Služba je zriadená na základe koncesie a samozrejmosťou je, že v shuttle-buse dostanete základné informácie o národnom parku a možnostiach turistiky. Zaujímavá je aj snaha správy amerických národných parkov (National Park Service) čo najviac odbúrať byrokráciu. Po-

Zo sveta

čas našej návštevy sme mali pocit, že pracovníci národného parku sa naozaj v maximálnej miere venujú činnosti v teréne, nechýba vnútorná disciplína.

Typický protective ranger národného parku Rocky Mountain

na, zodpovednosť a najmä ústretovosť vo vzťahu k návštevníkom parku. O úrovni vzťahu Američanov k ochrane prírody svedčia aj špeciálne odpadkové koše zabráňujúce vniknutiu fauny, ako aj príklad lyžiarskeho strediska v lokalite Hidden Valley, ktoré pre neekonomickú prevádzku v posledných desaťročiach doslova zrecyklovali a materiál použili na výstavbu informačného strediska a útulne pre turistov. Veľká časť územia národného parku je manažovaná ako divočina, preto je snahou v posledných rokoch vyhlásiť toto územie ako kategó-

Jedno z piatich návštevníckych centier v národnom parku (Fall River)

riu I. IUCN. Vlastníctvo národného parku je 100% v rukách štátu, resp. vlády. Z antropických vplyvov v území možno okrem komunikácií ešte spomenúť kanál Grand Ditch a tunel Alva B. Adams pod národným parkom vybudovaný v minulosti za účelom distribúcie vody z juhozápadnej časti do severovýchodnej časti územia národného parku. V národnom parku nie je žiadne trvalé osídlenie ani lyžiarske stredisko. Národný park spadá kompetenčne pod rezort vnútra. Pracovníci správy národného parku majú v krajine úctu, ľudia si vážia ich prácu v prospech prírody a sú aj náležite ohodnotení, čo sa týka vo všeobecnosti takmer všetkých štátnych zamestnancov v USA. Národný park kladie dôraz na výbornú informovanosť návštevníkov pri vstupe do národného parku (informačné brožúry a letáky, sezónne noviny). Inšpirujúce bolo aj masívne zapojenie dobrovoľníkov takmer vo všetkých oblastiach (od strážnej služby až po výskum), podpora sponzorov (jedným z veľkých je Ford Motor Company), pravidelné zhodnotenie efektivity manažmentu národného parku, umožnenie spätnej väzby návštevníkom národného parku o ich zážitkoch v teréne (na osobitnom formulári priamo riaditeľovi národného parku), údržba turistických chodníkov a čistota v ich okolí (heslo leave no trace), zostavenie business plánu a spôsob interpretácie výsledkov výskumov v národnom parku vo vzťahu k verejnosti.

Národný park v Tatrách vznikol na základe Krakovských protokolov (1924) ako medzinárodný prírodný park podľa vzoru USA a Kanady. Preto aj systém manažmentu TANAP-u v prvých desaťročiach jeho existencie bol podobný tomu americkému. Žiaľ, následkom mnohých zmien sme sa vzdialili od rokmi overeného systému a prvotných ideálov. Sister-park projekt medzi oboma národnými parkami by nám mal pomôcť vrátiť sa k prvotnej myšlienke založenia národného parku. Čo dodať na záver? Azda len toľko, že Amerika dala svetu myšlienku prvých národných parkov a je dôkazom, že má najviac skúseností s tým, čo potrebujú aj slovenské národné parky – radikálnu zmenu spôsobu ich manažmentu, pravda, ak chceme, aby ochrana prírody v nich bola skutočne efektívna.

Ing. Juraj Švajda
S-TANAP Tatranská Štrba

Hodnotiaca misia IUCN pre nominačný projekt Bukové pralesy Karpát (Ukrajina/Slovensko) na zapísanie do zoznamu svetového prírodného dedičstva

V rokoch 2001 – 2002 bol skupinou odborníkov pod záštitou Slovenskej agentúry životného prostredia (Centrum programovania environmentálnych projektov v Banskej Štiavnici) vypracovaný nominačný projekt Pralesy Slovenska na zaradenie do Zoznamu svetového prírodného dedičstva UNESCO. Na základe tohto projektu prebehla v júli 2003 na lokalitách zahrnutých v nominácii misia IUCN, ktorá mala zhodnotiť opodstatnenosť sérievej nominácie na zapísanie do zoznamu UNESCO (viď Chránené územia Slovenska 57/2003).

Pôvodný projekt, v ktorom bolo navrhnutých 22 pralesovitých lokalít Slovenska, bol stiahnutý a bol vypracovaný nový, bilaterálny projekt s Ukrajinou s názvom Bukové pralesy Karpát. Z pôvodne navrhnutých území boli do nového projektu zahrnuté tri, a to: prales Vihorlat v územnej pôsobnosti CHKO Východné Karpaty a pralesy Stužica, Havešová a dodatočne pričlenený prales Rožok v územnej pôsobnosti NP Poloniny. Ukrajinská strana navrhla šesť pralesov: Stuzhytsia-Uzhok, Uholka-Shyrokyi luh, Svydovets, Chornohora, Kuzyi-Trybushany a Maramorosh.

Aj nominácia týchto lokalít musela prejsť oficiálnou procedúrou posúdenia a preto bol na Slovensko vyslaný hlavný expert IUCN na svetové prírodné dedičstvo, p. David A.

NPR Havešová

Foto: M. Mrázová

Mihalic. Vybrané lokality (pralesy Rožok a Stužica) si prezrel v sprievode doc. Viľama Pichlera z Lesníckej fakulty Technickej univerzity vo Zvolene, zástupcu IUCN na Slovensku, prof. Ivana Vološčuka, a pracovníka Správy NP Poloniny. Prehliadka vybraných lokalít sa uskutočnila v dňoch 26. – 27. septembra 2006. V nasledujúcich dňoch pokračovala misia IUCN na Ukrajinu.

O zaradení navrhnutých lokalít do Zoznamu svetového prírodného dedičstva UNESCO rozhodne v nasledujúcich mesiacoch IUCN v spolupráci s UNESCO na základe záverečnej správy svojho experta z misie na Slovensku a Ukrajinu. Výsledok bude Slovenskej republike oznámený oficiálnou cestou.

NPR Stužica

Foto: J. Výsoký

Ing. Michaela Mrázová
ústredie ŠOP SR

6. európske regionálne stretnutie s tematikou rastlín podliehajúcich dohovoru CITES v Perugii

V dňoch 18. – 21. októbra 2006 sa v talianskej Perugii konalo 6. európske regionálne stretnutie s tematikou rastlín podliehajúcich dohovoru CITES (6th European Regional CITES Plants Meeting). Stretnutie sa konalo

pod záštitou odboru biológie rastlín Univerzity v Perugii a Výkonného orgánu CITES Taliansko za účasti 36 zástupcov z rôznych európskych krajín. Okrem predstaviteľov výkonných a vedeckých orgánov členských štátov Európskej únie sa stretnutia zúčastnili aj reprezentanti Švajčiarska a Nórska, predsedkyňa Výboru pre rastliny (Plant Committee), zástupca Európskej komisie, colného úradu Spojeného kráľovstva, mimovládnej organizácie TRAFFIC, interdisciplinárneho združenia COMURNAT a talianskej farmaceutickej spoločnosti Indena.

Hlavnými témami rokovania boli výsledky 16. stretnutia Výboru pre rastliny (Plant Committee), príprava na 14. stretnutie Konferencie členských štátov CITES, správy jednotlivých krajín, obchod s medicínskymi rastlinami, zlepšovanie implementácie CITES nariadení, kontrola dohovoru CITES v rámci Európy a obchod s CITES drevinami.

Stretnutie bolo vedené na odbornej úrovni, pričom príspevky boli zamerané najmä na najnovšie vedecké poznatky týkajúce sa statusu, ochrany a využívania rastlín podliehajúcich dohovoru CITES priamo z krajín výskytu týchto druhov, ďalej implementáciu a presadzovanie právnych predpisov, ktoré upravujú obchod s týmito druhmi, problémy pri medzinárodnom obchode s drevom, hlavne potrebu zavedenia jednotného kódového značenia dreva. Medzi najzaujímavejšie príspevky nepochybne patrila prezentácia medzinárodnej ochranárskej iniciatívy združenia COMURNAT, zameranej na ochranu druhu *Caesalpinia echinata*, ktorého drevo je známe pod názvom pernambuco. Toto drevo je veľmi tvrdé a používa sa najmä na výrobu sláčikov pre strunové nástroje. Keďže počty stromov tohto druhu v posledných dvoch storočiach dramaticky poklesli (odhaduje sa výrub vyše 50 miliónov stromov, pričom v niektorých častiach Brazílie je tento druh už úplne vyhynutý), vznikla iniciatíva, ktorá združuje ochranárov,

miestnych obyvateľov a výrobcov sláčikov. Jej cieľom je pomocou osvetovej činnosti a priameho vysádzania obnoviť pôvodnú populáciu tohto druhu. Veľmi zaujímavý bol aj príspevok vedeckého pracovníka farmaceutickej firmy Indena z Talianska, ktorá používa extrakty z rastlín podliehajúcich dohovoru CITES na medicínske, kozmetické a potravinárske účely.

Vo svojej prezentácii predstavil spôsoby, ktorými sa snažia znížiť spotrebu takýchto rastlín z voľnej prírody – ich veľkoplošným pestovaním (*Hypericum perforatum*), nahradením inými rastlinami s obsahom podobných účinných látok (*Colchicum autumnale* – *Gloriosa superba*) alebo pestovaním umelých krížencov (*Taxus x media*). Zástupca colného úradu Spojeného kráľovstva predstavil prípadovú štúdiu zadržania pašeráka veľkého množstva orchideí na londýnskom letisku. Súčasťou sekcie Kontrola dohovoru CITES bol aj tréning vedený tímom z vedeckého orgánu Spojeného kráľovstva zameraný na kontrolu dokladov a exemplárov rastlín pri dovoze.

Na záver stretnutia boli sformulované odporúčania určené pre kompetentné orgány CITES v rámci európskeho regiónu, pre členské štáty Európskej únie, ako aj pre vedecké orgány CITES. Medzi najdôležitejšie odporúčania patria: nevyhnutnosť neustálej vzájomnej výmeny informácií, skúseností a dôležitosť úzkej spolupráce medzi jednotlivými orgánmi (výkonné, vedecké, kontrolné) na národnej a medzinárodnej úrovni, a to nielen medzi členskými štátmi EÚ, ale v rámci celého európskeho regiónu, potreba politickej podpory v oblasti CITES, potreba pravidelných spoločných CITES stretnutí, ktoré by boli spojené aj s praktickými školeniami, s výmenou skúseností, najmä pri identifikácii CITES drevín a farmaceutických produktov (tradičná čínska medicína a iné) a potreba prehodnotenia zaradenia druhov drevín, s dôrazom na doteraz nezaradené druhy.

Katarína Slabeyová
MŽP SR

Trilaterálna ramsarská lokalita Niva na sútoku Moravy – Dyje – Dunaja

Rieka Morava a Dyje spolu so záplavovou oblasťou predstavujú výnimočné územie z hľadiska druchovej rozmanitosti, ochrany pred povodňami, zachytávania živín, obnoviteľných prírodných zdrojov a tiež využívania pre vedu, rekreáciu a vzdelanie. Medzinárodný význam tohto územia dokumentuje aj jeho zaradenie medzi ramsarské lokality vo všetkých troch susediacich krajinách (Slovenská republika, Rakúsko a Česká republika). Uvedené ramsarské lokality vytvárajú spoločný trilaterálny komplex mokradí, ktorý je unikátny v rámci strednej Európy.

V roku 1995 štyri mimovládne organizácie – Distelverein a WWF Austria (Rakúsko), Veronica (Česká republika) a DAPHNE (Slovensko) založili trilaterálnu platformu zameranú na riešenie ekologických problémov územia s cieľom prispieť k ochrane nivy riek Moravy a Dyje. Zástupcovia Federálneho ministerstva poľnohospodárstva, lesníctva, životného prostredia a vodného hospodárstva Rakúska, Ministerstva životného prostredia Slovenskej republiky a Ministerstva životného prostredia Českej republiky podpísali v Židlochoviciach (Česká republika) v roku 2001 Memorandum o porozumení, ktorého úlohou bolo koordinovať úsilie zamerané na dosiahnutie trilaterálneho štatútu ramsarských lokalít a súčasne prípravy spoločného manažmentového plánu pre trilaterálnu ramsarskú lokalitu. V roku 2004 na základe záverov z 5. stretnutia trilaterálnej ramsarskej platformy konanej v roku 2003 v Bratislave bola trilaterálna ramsarská lokalita Niva na sútoku Moravy – Dyje – Dunaja oficiálne zapísaná do Zoznamu mokradí medzinárodného významu ako cezhraničná mokraď.

7. pracovné stretnutie trilaterálnej ramsarskej platformy sa konalo 9. novembra 2006 v Schlossofe (Rakúsko). Na stretnutí bola riešená problematika protipovodňových opatrení na rakúskej a slovenskej strane a boli prezentované plánované opatrenia na zvýšenie kapacity medzihrádzového priestoru.

Zástupcovia zúčastnených krajín informovali o implementácii spoločných cieľov a princípov pre

vypracovanie manažmentového plánu trilaterálnej ramsarskej lokality.

Bol vyzdvihnutý význam trilaterálneho ramsarského územia ako alpsko-karpatského migračného koridoru, ktorý je dôležitý pre tok genetickej informácie väčších cicavcov medzi Alpami a Karpatami. Rakúska spoločnosť ASFINAG chce čeliť mimoriadne dynamickej výstavbe na tomto území a tým prerušeniu historickej migračnej trasy a plánuje do roku 2020 vybudovať 20 zelených mostov. Zástupca Ministerstva životného prostredia Českej republiky predstavil návrh osemďňovej študijnej cesty do Maďarska, Rakúska, Chorvátska, Bosny a Hercegoviny. Cieľom študijnej cesty je získanie skúseností z prípravy plánu starostlivosti o cezhraničné mokrade a oboznámenie sa so spôsobmi naplňovania spoločných princípov takéhoto plánu.

Pravidelné pracovné stretnutia trilaterálnej platformy prispievajú k posilneniu cezhraničnej spolupráce v nadväznosti na podpísané Memorandum o porozumení, k výmene informácií, skúseností a realizácii spoločných projektov v predmetnom území.

Ďalšie stretnutie trilaterálnej platformy sa uskutočnilo v roku 2007 na Slovensku.

Ing. Ivan Koubek
ústredie ŠOP SR

Ilustračné foto: 6. stretnutie trilaterálnej ramsarskej platformy (Mikulov 2005)

Foto: D. Valachovič

Karpatská iniciatíva pre mokrade pokrstená vodou Evianu

Karpatská iniciatíva pre mokrade (Carpathian Wetland Initiative – CWI) bola od svojho zrodu v roku 2004 (v rámci projektu slovensko-nórskej spolupráce pri budovaní Karpatskej sústavy chránených území a ramsarských lokalít) zahájená, riadená a koordinovaná Štátnou ochranou prírody SR (ŠOP SR) a Ministerstvom životného prostredia SR so zapojením všetkých siedmych karpatských krajín. Svetový deň mokradí v r. 2004 kládol dôraz aj na horské mokrade. Minister životného prostredia SR pri tejto príležitosti pozval ostatné karpatské krajiny k spolupráci pri ich ochrane a udržateľnom využívaní a pri lepšom plnení záväzkov vyplývajúcich z Dohovoru o mokradiach (Ramsarský dohovor) a jeho strategického plánu na roky 2003 – 2008 i nového Rámcového dohovoru o ochrane a trvalo udržateľnom rozvoji Karpát (Karpatský dohovor). Úvodný workshop v Brezovici na Orave v apríli 2004 položil základy takejto spolupráce, vytvorená bola kontaktná skupina a definované boli priority pre ďalšie činnosti. Jednou z nich bolo aj vytvorenie pracovnej skupiny a zorganizovanie podujatia so širším zastúpením vládnych i mimovládnych subjektov a organizácií, ktoré by definovali víziu, cesty spolupráce na miestnej, národnej a regionálnej (karpatskej) úrovni. Takéto stretnutie sa uskutočnilo v rámci projektu podpory spoločnosti Danone-Evian Ramsarskému dohovoru ako **6. stretnutie Evianu** v dňoch **15. – 17. novembra 2006 vo francúzskom kúpeľnom mestečku Evian**, známom prameňmi svetoznámej minerálnej vody, ktoré bolo zamerané na CWI. Zúčastnili sa ho zástupcovia sekretariátov Karpatského a Ramsarského dohovoru, ministerstiev, resp. výkonných orgánov týchto dohovorov zo všetkých siedmych karpatských krajín, Štátnej ochrany prírody SR, ďalších odborných organizácií a medzinárodných organizácií – Komisie pre ochranu Dunaja (ICPDR), Karpatskej ekoregionálnej iniciatívy (CERI) a WWF – Dunajsko-karpatského programu.

Cieľom Karpatskej iniciatívy pre mokrade je pô-

sobiť ako regionálna iniciatíva v rámci Ramsarského dohovoru tak, ako to predpokladá rezolúcia IX.7 z ostatného 9. zasadnutia konferencie zmluvných strán v roku 2005. Bude tiež zahrnutá do plánu práce Karpatského dohovoru s vytvorením pracovnej skupiny na 1. zasadnutie konferencie strán tohto dohovoru v Kyjeve na Ukrajine v decembri 2006.

Po trojdňovom rokovaní a jednaní v pracovných

6. stretnutie Evianu k implementácii Ramsarského dohovoru

skupinách sa 19 účastníkov stretnutia Evianu dohodlo, že rozvoj CWI bude v rokoch 2007 – 2008 zameraný na:

1. Informácie o mokraďových ekosystémoch

Informácie o mokradiach a ich význame sa v jednotlivých krajinách rôznia. Údaje o mokradiach v Karpatoch je potrebné harmonizovať, pričom je možné a žiaduce využiť prebiehajúce projekty v rámci Karpatskej ekoregionálnej iniciatívy (CERI) a tvorby sústavy NATURA 2000 či Emerald.

2. Národné kontaktné osoby

Na zlepšenie výmeny informácií o mokradiach, spoluprácu medzi sektormi a medzinárodnú spoluprácu nominujú karpatské krajiny národné kontaktné osoby pre Karpatský a Ramsarský dohovor, ktoré sa budú venovať Karpatskej iniciatíve pre mokrade. Tieto kontaktné osoby zabezpečia efektívnu spoluprácu medzi sektormi životného prostredia, vodného hospodárstva

a inými príslušnými rezortmi. Ich úlohy zahŕňajú aj zabezpečenie toho, aby existujúce inštitucionálne kapacity na národnej úrovni plne prispievali k rozvoju iniciatívy, budujúc na informáciách zozbieraných príslušnými organizáciami, expertami a inštitúciami, ako je napr. Dunajská komisia (ICPDR) a Dohovor o biodiverzite.

3. Prihlasovanie ďalších mokradí medzinárodného významu

Inventarizácia a hodnotenie mokradí v Karpatoch bude viesť k prihlasovaniu ďalších ramsarských lokalít vrátane cezhraničných mokradí v zmysle vízie a smerníc v Strategickom rámci pre ramsarský Zoznam mokradí medzinárodného významu. Monitoring, obnova a trvalo udržateľné využívanie mokradí pomôže pri udržiavaní sústavy existujúcich ramsarských lokalít v Karpatoch. Sekretariáty Karpatského a Ramsarského dohovoru budú spolupracovať pri zabezpečovaní reprezentatívnosti tejto sústavy celosvetovo významných mokraďových ekosystémov.

4. Integrovanie mokradí do manažmentu riečnych povodí

Ustanovenia Rámcovej smernice EÚ o vode (RSV), ktoré musia implementovať členské a prístupujúce krajiny EÚ a v rámci povodia Dunaja všetky krajiny pod koordináciou ICPDR, sú dôležitým riadiacim nástrojom pre niektoré aspekty Karpatskej iniciatívy pre mokrade. Využívajúc prístupy RSV, Karpatský a Ramsarský dohovor budú aktívne podporovať spoluprácu medzi príslušnými národnými orgánmi na úrovni riečnych povodí, a tak budú zabezpečovať integráciu manažmentu mokradí a alokáciu vodných zdrojov do mokradí do manažmentu riečnych povodí v zmysle usmernenia Ramsarského dohovoru a usmernenia č. 12 RSV Úloha mokradí v Rámcovej smernici o vode.

V kontexte manažmentu povodí Karpatský a Ramsarský dohovor budú pôsobiť predovšetkým v týchto oblastiach:

- a) retencia vodných zdrojov v horných častiach povodí (v lesoch, rašeliniskách, alúviách riek a akviferoch);
- b) obmedzovanie ťažby riečnych sedimentov;
- c) ochrana prírodnej morfológie tokov;
- d) premietnutie ekologických funkcií karpatských tokov a nadväzujúcich mokradí do všetkých sektorálnych koncepcií.

5. Obnova mokradí

Karpatský a Ramsarský dohovor identifikujú a vypracujú osobitné projekty revitalizácie mokradí v hlavných karpatských povodiach.

6. Cezhraničné mokraďové ekosystémy

O viaceré mokraďové ekosystémy a riečne povodia v Karpatoch sa delia susediace krajiny, čo zvyrazňuje, že cezhraničná starostlivosť o mokrade bude veľmi významným prvkom tejto iniciatívy. Karpatský a Ramsarský dohovor sa zamerajú osobitne na identifikáciu potenciálnych cezhraničných mokraďových ekosystémov a možnosti ich spoločného manažmentu.

7. Monitoring druhov a biotopov

Karpatský a Ramsarský dohovor sa budú usilovať o harmonizovanie metód monitoringu karpatských mokraďových ekosystémov a ich kľúčových druhov s osobitným zreteľom na biotopy a druhy zaradené do príloh smerníc EÚ o biotopoch a o vtácoch, ako aj na indikátory navrhnuté pre širšie využitie v rámci Ramsarského dohovoru a Dohovoru o biodiverzite.

8. Budovanie kapacít a zvyšovanie povedomia verejnosti

Karpatský a Ramsarský dohovor budú pôsobiť predovšetkým pri zvyšovaní kapacít na manažment mokradí v karpatských krajinách a pri zvyšovaní povedomia verejnosti o význame mokradí v prospech ľudí vrátane úsilia o zriadenie regionálneho strediska pre mokrade. V záujme toho budú organizovať informačné, výchovné a vzdelávacie aktivity.

Dohodnuté boli tiež konkrétne úlohy a zodpovednosť za ich plnenie, z ktorých veľká časť bola zverená slovenskej strane.

Na základe záverov a odporúčaní ešte z workshopu v Brezovici v roku 2004 bol pripravený v spolupráci so ŠOP SR návrh Memoranda o spolupráci medzi Ramsarským a Karpatským dohovorom, do ktorého boli zahrnuté závery zo stretnutia v Eviane a oba sekretariáty sa dohodli, že Memorandum podpíšu počas 1. zasadnutia zmluvných strán Karpatského dohovoru 11. – 13. decembra 2006 v Kyjeve.

Karpatská iniciatíva pre mokrade bola zaradená aj do programu a medzi dokumenty 1. zasadnutia konferencie strán Karpatského dohovoru a bol vy-

Odovzdávanie certifikátu o prihlásení ramsarskej lokality Jaskyne Demänovskej doliny Ing. R. Oružinskému z MŽP SR z rúk generálneho tajomníka Ramsarského dohovoru Petra Bridgwatera

tvorený dobrý základ, aby sa táto iniciatíva stala oficiálnou súčasťou činností v rámci Karpatského dohovoru a aby sa v roku 2008 stala oficiálne uznanou regionálnou iniciatívou pod Ramsarským dohovorm na 10. zasadnutí konferencie zmluvných strán tohto dohovoru s možnosťou finančnej podpory z rozpočtu Ramsarskej konvencie na počiatočné roky. Tejto iniciatíve bude venovaný aj osobitný blok počas uvedenej konferencie.

Na záver podujatia v Eviane bolo do programu zahrnuté aj slávnostné odovzdanie certifikátu – diplomu Ramsarskej konvencie osvedčujúce zapísanie ďalšej – už 14. ramsarskej lokality na Slovensku – do Zoznamu mokradí medzinárodného významu. Jaskyne Demänovskej doliny navrhla Správa slovenských jaskýň a sú už druhou lokalitou na Slovensku typu podzemných krasových mokradí, ktoré sú zapísané do Zoznamu. Je to typ mokradí, ktoré sú všeobecne málo zastúpené medzi ramsarskými lokalitami, podobne ako napríklad

rašeliniská alebo mokré lúky, ktorých výskyt v Karpatoch je charakteristický, preto aj tento ceremoniál odovzdávania diplomu bol určitou inšpiráciou a povzbudením pre ostatné karpatské krajiny pre prihlasovanie nových ramsarských lokalít.

Teraz bude záležať od aktivity samotných krajín, resp. členov pracovnej skupiny pre mokrade, ktorá sa má vytvoriť tiež v rámci Karpatského dohovoru a tiež od schopnosti získať finančnú podporu na projekty, ako bude pokračovať CWI pri praktickej činnosti. Bolo navrhnuté, aby Slovensko naďalej koordinovalo túto činnosť, ktorá by mala byť prepojená na ostatné projekty a iniciatívy v tomto regióne, aby sa predišlo duplicite a naopak, aby sa spojili sily a aby sa zlepšila efektívnosť spolupráce, napr. aj s Dunajskou komisiou (ICPDR) a jej regionálnymi projektami v povodí Dunaja a Tisy, s WWF – Dunajsko-karpatským programom a jeho projektami, napr. pre chránené územia, s Wetlands International či s Karpatskou ekoregionálnou iniciatívou. Bude to tiež vyžadovať dodatočné úsilie Štátnej ochrany prírody, v rámci ktorej sa navrhuje vytvoriť Stredisko pre mokrade s možnosťou celokarpatského pôsobenia.

RNDr. Ján Kadlecík
S-NP Veľká Fatra

Vodné záhrady Pré Curieux v Eviane

Priestorové a 3D analýzy

O geografických informačných systémoch (GIS) ako nástroji na interpretáciu problémov a javov v priestore dnes už existuje množstvo popísanej literatúry. Tento článok s názornými ilustráciami opisuje možnosti využitia GIS a ich 3D analýz v rôznych odvetviach spoločnosti s hlavným zameraním na životné prostredie. Práve priestorové a 3D analýzy priradujú GISom výnimočnosť, na rozdiel od iných informačných systémov. Medzi základné a najpoužívanejšie priestorové analýzy patrí napríklad výpočet hustoty obyvateľstva, výpočet sklonov a orientácií reliéfu (a ďalšie morfometrické parametre reliéfu), tvorba homogénnych areálov na základe parametrického prekrytia s ďalšími vrstvami obsahujúcimi dátový sklad, tvorba obalových zón atď. Každou priestorovou analýzou sa vytvára nová databáza, ktorá sa interpretuje rôznymi spôsobmi. Mapová – grafická a tabuľková forma sú najpoužívanejšími interpretáciami.

Využitelnosť priestorových analýz

Vo väčšine prípadov sú priestorové analýzy spojené s tvorbou digitálneho modelu terénu s následnou deriváciou sklonov a orientácií reliéfu. Na tomto mieste je vhodné uviesť aj iné možnosti využitia, ako napr.

- **ekonomická sféra** – tvorba areálov / zón na báze výpočtu hustoty obyvateľstva a hustoty obchodných sietí, čo dokáže uľahčiť výber miesta pre nové sklady, obchody a služby;

- **zdravotníctvo** – skúmanie šírenia epidémií, sledovanie výskytu špecifických chorôb a ich späťnosť s danou oblasťou;
- **životné prostredie** – v tejto oblasti sa ponúka veľmi široká využiteľnosť GIS a priestorových analýz. Využívajú sa na modelovanie prírodných procesov a tvorbu morfometrických parametrov reliéfu. Modelovanie a priestorové analýzy súvisiace s terénom ponúkajú vhodný prostriedok a nástroj pri ochrane prírody a krajiny. Parametrický prekryv určitých homogénnych sklonitostných areálov s líniou navrhovanej lesnej cesty (napr. v národnom parku) jasne odpovie na vhodnosť jej umiestnenia. Ďalšou možnosťou je výpočet hustoty populácie, napr. kritériových druhov vtáctva pri tvorbe chráneného vtáčieho územia (ak je k dispozícii príslušná databáza z výskytu danej populácie). Výpočtom hustoty sa vytvorí určité homogénne zóny (s hodnotou určujúcou hustotu populácie), ktoré ponúkajú návrh hranice pre vtáčie územie;
- **oblasť poisťovníctva** – analýzy ohrozených území (napr. možnosti zosuvu pôd, povodňové oblasti, monitoruje sa výskyt požiarov, poprípade kriminalita a pod.);
- **armáda** – modelovanie terénu, presun vojska, techniky, materiálu;
- príprava rozvojových dokumentov typu územno-plánovacej dokumentácie, program hospodárskeho a sociálneho rozvoja, miestna Agenda 21 a podobne.

Pohľad od Kozie chrbty západným smerom – Chopok a Dereše

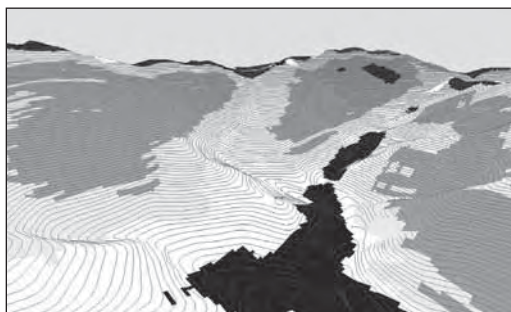

3D pohľad od sedla Príslop smerom východne na Trangošku a Ďumbier

3D pohľad smerom na Trangošku s porastovou mapou

3D pohľad na vytvorené sklonitostné areály

3D pohľad na vytvorené kritické sklonitostné areály

Ako môžu GIS a priestorové analýzy ovplyvniť tvorbu daného rozvojového dokumentu? Každý rozvojový dokument sa spája s určitým územím a verejnosťou, či už laickou alebo odbornou. Rozvojový dokument typu MA 21 priamo súvisí s miestnou komunitou, ktorá ho ovplyvňuje a realizuje. Úlohou priestorových analýz môže byť interpretovanie údajov (negatívnych – ohrozenia a pozitívnych – príležitostí) v území obce alebo mikroregiónu smerom k dotknutej verejnosti.

Existuje niekoľko spôsobov ako získať digitálny model terénu, výškový model alebo digital terrain model (DTM).

3D modelovanie

S priestorovými analýzami sa spája 3D modelovanie povrchu terénu. Ide o veľmi dobrú lokalizačnú a vizualizačnú pomôcku, ktorá priamo dokáže ovplyvniť zainteresovanú verejnosť. 3D modelovanie povrchu terénu je proces, v ktorom sa okrem dvoch koordinačných hodnôt x a y (šírka a dĺžka) dá znázorniť aj hodnota z (nadmorská výška).

Prvotným základom pre 3D modelovanie povrchu je vektor. Najčastejšie sa používa línia, ktorá

je reprezentovaná ako vrstevnica. Vrstevnica vo forme línie obsahuje hodnoty x , y a z . V kartografickej interpretácii (2D mapa) je možno vidieť len hodnoty x a y . Z hodnota je uložená ako hodnota v atribútovej tabuľke k danej línii, ktorá reprezentuje nadmorskú výšku. Z hodnota sa používa pri vytváraní 3D povrchu alebo digitálneho modelu terénu (DTM). Túto operáciu dokáže zvládnuť niekoľko programov, ako napr. 3D studio max, Idrisi, ESRI Platform, atď.

Optimálnym spôsobom ako vytvoriť 3D model z hľadiska finančného aj časového, je tvorba digitálneho modelu terénu z vrstevníc. Na takto vytvorený model je možné umiestniť letecké snímky. Finálny výsledok je vhodný pre dôkladnú vizualizáciu a interpretáciu údajov o danom území. Vymodelovaný 3D povrch je pripravený na zobrazenie napr. kritických sklonitostných areálov terénu. Vizualizácia a vhodný komentár týchto kritických areálov na 3D modeloch dokáže dotknutú verejnosť usmerniť pri tvorbe trvalo udržateľného rozvojového dokumentu ako MA 21 a územno-plánovacej dokumentácie.

**Text, foto a schémy: RNDr. Michal Klaučo
S-NAPANT**

Prečo je „Tichá a harvestory“ jedna veľká „nonsense story“

Začiatkom jesene 2006 sa na pracoviskách ŠOP SR a na Ministerstve životného prostredia SR pripravovalo rozhodnutie o ďalšom osude dosiaľ nevyťaženeho zvyšku vetrového polomu v dolinách Tichá, Kôprová, Križna a v iných sporných častiach navrhovanej zóny A Tatranského národného parku, ovplyvnených vetrovou smršťou z 19. 11. 2004. Ako výskumník v ekológii a niekdajší pracovník štátnej ochrany prírody som k tejto veci ponúkol zainteresovaným zopár (nielen) ekologických argumentov, ktoré by možno prišli vhod aj širšiemu okruhu ľudí z odboru. Tu sú:

1. Tzv. priaznivý stav biotopov (najmä lesných) sa na Slovensku posudzuje spravidla len na lokálnej úrovni, najčastejšie na úrovni najnižších jednotiek priestorového rozdelenia lesa (porovnajcie SCHWARZ a kol. 2005). To považujem za hrubú chybu. Premennivosť horskej prírody sa totiž nedeje len na tejto úrovni (lesné porasty v škále desiatok až stoviek metrov), ale aj na vyššej úrovni choricej (napr. ekosystémové gradienty v škále kilometrov) a regionickej v škále desiatok kilometrov (TOPERCER 2000, 2006). V Tatrách je táto škálovaná premenlivosť horskej prírody zvlášť výrazná a charakteristická – regionickú škálu vymedzujú subregióny Západných, Vysokých a Belianskych Tatier, chorickú škálu zas jednotlivé dolinové systémy vnútri týchto subregiónov (napr. Tichá, Kôprová či Bielovodská dolina). Preto každý aspoň trochu realistický, reprezentatívny a efektívny systém hodnotenia stavu biotopov a systém zonácie územia musí obsiahnuť prinajmenšom uvedené tri škály premenlivosti prírody. Konkrétne to pre TANAP (ale v princípe pre ktorýkoľvek západokarpatský horský národný park) znamená zahrnúť do bezzásahovej zóny A v každom z jeho subregiónov aspoň 1 – 2 dolinové systémy v ich celosti – od záverov až po vyústenie z pohoria, od hrebeňov až po dná dolín. Táto požiadavka má z ekologického, biogeografického i prírodoochranného hľadiska taký zásadný význam, že si vyžaduje jednoznačnú a trvalú podporu aj od najvyšších predstaviteľov rezortu životného prostredia bez ohľadu na ich stranícku príslušnosť a cykly striedania vlád. Táto požiadavka sa v zonácii navrhnutej

ŠOP SR – Správou TANAP-u spĺňa vo viacerých dôležitých prípadoch, z ktorých prípad Tichej a Kôprovej doliny považujem za najdôležitejší.

2. Dôvodom je najmä to, že Tichá s Kôprovou dolinou tvoria unikátny celok 2 veľkých a relatívne najmenej narušených tatranských dolín na styku subregiónov Západných a Vysokých Tatier, zachytávajúci okrem choricej aj značnú časť z regionickej premenlivosti uvedených dvoch subregiónov a vyznačujúci sa i ďalšími prírodoochrannými dôležitými vlastnosťami:

- a) Veľkosť tohto dolinového systému vyhovuje priestorovým nárokom aj tých najnáročnejších druhov organizmov a niekoľkonásobne prekračuje minimálnu dynamickú plochu (minimum dynamic area – PICKETT & THOMPSON 1978) pre tunajšie ekosystémy. Vďaka tomu sa v nich aj po veľkých prírodných narušeniach udržiavajú vnútorné zdroje na znovuosídlenie pôvodnými organizmami a tým sa minimalizuje riziko vyhynutia druhov vnútri systému.
- b) S tým súvisiaci veľký – z tatranských dolín zjavne najväčší – rozsah lesného vnútra (forest interior), čiže pravého lesného prostredia nenarušeného fragmentáciou, okrajovými efektami lesných ciest, rúbaní a pod., jedného z najcennejších (hoci na Slovensku najmenej doceňovaných) prírodných zdrojov.
- c) Relatívne malý podiel prepádových stanovišť (sinks čiže stanovišťa, kde úbytky prevažujú nad prírastkami druhových populácií – PULLIAM 1988), ktoré sa z „presily“ okolitých zdrojových stanovišť (sources) môžu spoľahlivo a dlhodobo „dosycovať“ pôvodnými organizmami.
- d) Priaznivá priestorová konfigurácia vetrom nenarušených stanovišť oproti narušeným (narušené majú malý rozsah, obmedzený hlavne na dná dolín, nenarušené sú všade nad nimi), ktorá významne podporuje znovuosídľovanie i „dosycovanie“ pôvodnými organizmami a zároveň dovoľuje narušeným častiam bez lesníckych zásahov lepšie odolávať inváziam cudzorodých organizmov. Narušené plochy v Tichej i Kôprovej doline sú totiž relatívne vzdialené a izolované od možných väčších

- zdrojov inváznych organizmov, ktorým by práve lesnícke zásahy mohli otvoriť cesty.
- e) Veľká miera biogeografickej reprezentatívnosti tohto dolinového systému pre oba susediace subregióny a veľká integrita biogeochemických cyklov v ňom.
- f) Prítomnosť významných ekosystémov vodných tokov (Tichý a Kôprový potok), ktoré plnia kľúčové funkcie refúgií pre bohatú vodnú a príbrežnú biotu (KRNO 2005) i koridorov pre širokú škálu vodných i suchozemských organizmov. Ich ekologická funkčnosť by ťažbou polomov silno utrpela, konkrétne narušením systému prúdových a tíšinových úsekov (pool-and-riffle pattern), bočných ramienok, mikrostanovišť mŕtveho dreva, eróznio-depozíčných procesov, živinového režimu a i.
- g) Nevyťažené polomy môžu plniť aj funkciu prirodzenej a veľmi účinnej „nárazníkovej zóny“ v ľudmi relatívne najviac vyrušovaných častiach dolinového systému (dno).
3. Najnovšie štúdie o dopadoch tzv. „záchranej ťažby dreva“ (salvage logging) na plochách s polomami, premnoženiami hmyzu, požiarimi a pod. (FOSTER & ORWIG 2006, HUTTO 2006, LINDENMAYER & NOSS 2006, SCHMIEGELOW a kol. 2006) dokumentujú, že takáto ťažba môže narušiť alebo zničiť biologické dedičstvo (napríklad zlomy, vývraty, tiejúce kmene, pne a ich biotu), zmeniť vzácne postdisturbančné stanovištia, ovplyvňovať populácie druhov, meniť zloženie spoločenstiev, brániť prirodzenej obnove vegetácie, uľahčovať kolonizáciu inváznyimi druhmi, meniť vlastnosti pôd a zászby pôdnych živín, zvyšovať eróziu pôdy, meniť hydrologické režimy a vodné ekosystémy a meniť vzorce (patterns) rozmanitosti krajiny. Celkovo vzaté, dôsledkom takejto ťažby dreva býva narušenie štruktúrnej zložitosti (komplexity) stanovišť, narušenie ekosystémových procesov a funkcií, ako aj zmeny v populáciách typických druhov a v zložení spoločenstiev. Tieto nepriaznivé zmeny by s najväčšou pravdepodobnosťou nastali aj po vyťažení polomov v Tichej a Kôprovej doline.
4. Polámané a popadané drevo poskytuje účinnú a lacnú prirodzenú ochranu proti pôdnej erózii na strmých stráňach, svahoch v dosahu lavín a v oblastiach s výdatnými snehovými zrážkami (čo pre Tichú a Kôprovú dolinu platí v plnej miere). Zlepšuje tu tiež možnosti infiltrácie zrážkovej vody, spomaľuje jej povrchový odtok a upravuje mikroklimu postdisturbančných stanovišť. Je hlavným energetickým a živinovým zdrojom pre regeneráciu spoločenstiev a ekosystémov, prirodzenú reprodukciu populácií rozkladáčov a na ne viazaných organizmov, významne prispieva k integrite živinových cyklov a k plneniu dôležitej funkcie pútania nadbytočného uhlíka (carbon sequestration).
5. Ekosystémy – najmä lesné – ako dynamické nerovnovážne systémy nepredstaviteľnej a neredukovateľnej zložitosti sa do veľkej miery vyvíjajú chaoticky až stochasticky a ukazujú preto aj veľkú citlivosť na počiatočné podmienky. To znamená, že už malé odchýlky od prirodzených pomerov na začiatku obnoveného cyklu (napr. odstránenie čo i len malej časti mŕtveho dreva) môžu vyvolať veľké zmeny v dlhodobom vývoji, funkciách a odolnosti lesa. A práve silné selekčné tlaky prírodných disturbancií typu tatranskej vetrovej smršte sú tými činiteľmi, schopnými veľkopriestorovo a účinne „nastaviť“ prirodzené počiatočné podmienky pre vývoj lesa od začiatku nového cyklu sekundárnej sukcesie a zároveň „zahľadiť“ stopy po prípadných predchádzajúcich ľudských zásahoch do týchto ekosystémov. V tomto zmysle vetrový polom v Tichej a Kôprovej doline nie je pohroma, ale naopak vzácna príležitosť na sprírodnenie, čiže zlepšenie stavu tatranských ekosystémov ich vlastnými silami.
6. Z pohľadu univerzitného výskumníka dodávam, že nevyťažené „polomové“ stanovištia Tichej a Kôprovej doliny skrývajú aj veľký poznávací a výchovnovzdelávací význam, a že ten význam perspektívne môže len stúpať. Veď štúdium prirodzeného vývoja ekosystémov po veľkých prírodných disturbanciách na Slovensku sa ešte len rozbieha a jedným z jeho „rozbežísk“ sú aj polomy v Tichej a Kôprovej. Výskumné projekty tu už začali a sľubujú nové konkrétne poznatky pre teóriu i prax ochrany prírody, ktorými by sa o. i. dali uviesť na pravú mieru viaceré dlho tradované mýty lesníckej praxe i výskumu (napr. ten o nevyhnutnosti „prípraviť les na prirodzený vývoj lesníckymi zásahmi“).
7. Nakoniec (ale nie v poslednom rade), prípad ochrany Tichej a Kôprovej doliny, ochrany TANAP-u a vôbec ochrany prírody na Slovensku má aj svoju neprehliadnuteľnú (i keď dosť „úspešne“ prehliadanú) ľudskú a „branžovú“ stránku. V slovenskej štátnej i neštátnej ochrane prírody pôsobí nadpriemerné množstvo dobrých – mo-

rálnych, vzdelaných, tvorivých, citlivých a veci oddaných ľudí, konajúcich si svoju prácu aj napriek pretrvávajúcemu a prevládajúcemu ignorovaniu (v lepšom prípade), podceňovaniu, znevažovaniu, vytlačaniu k okrajom spoločnosti a nálepkovaniu, ktorého sa im dostávalo tak od bezvýhradných stúpcov centrálného plánovania (pre nich boli „nepriatelia socializmu“), ako aj od nemenej bezvýhradných vyznavačov „volnej hry trhových síl“ (pre nich sú „zelený Taliban“). Hoci už nejaké roky som skôr človek „zvonka“, o to jasnejšie cítim, ako veľmi títo ľudia potrebujú a čakajú a zaslúžia si kompetentných „vrchných šéfov“, ktorí vedia svoj „fach“ aj svojich podriadených v zásadných veciach a v ťažkých dňoch podržať a vydržať a nepopustiť. Tichá a Kôprová sú z tých zásadných vecí a dni na začiatku jesene 2006 boli z tých, o ktorých starí latinári (ale nie poľovnícki) hovorievali, že „Hic Rhodus, hic salta“. No a čitatelia tohto časopisu sú z tých ľudí, čo môžu najlepšie posúdiť, ako a kam až tí, ktorí majú teraz v ochrane prírody najväčšiu možnosť „rhodského skoku“, naozaj skočili.

Použitá literatúra

- FOSTER, D. R. & ORWIG, D. A., 2006: Preemptive and salvage harvesting of New England forests: when doing nothing is a viable alternative. *Conserv. Biol.* 20: 959–970.
- HUTTO, R. L., 2006: Toward meaningful snag-management guidelines for postfire salvage logging in North American conifer forests. *Conserv. Biol.* 20: 984–993.
- KRNO, I., 2005: Stručný opis súčasného hydrobiologického statusu a odhadov prípadných škôd v kalamitou dotknutých tatranských povodiach. 2 pp., ms.
- LINDEMAYER, D. B. & NOSS, R. F., 2006: Salvage logging, ecosystem processes, and biodiversity conservation. *Conserv. Biol.* 20: 949–958.
- PICKETT, S. T. A. & THOMPSON, J. N., 1978: Patch dynamics and the design of nature reserves. *Biol. Conserv.* 13: 27–36.
- PULLIAM, H. R., 1988: Sources, sinks, and population regulation. *Amer. Naturalist* 132: 652–661.

SCHMIEGELOW, F. K. A., STEPINSKY, D. P., STAMBAUGH, C. A. & KOIVULA, M., 2006: Reconciling salvage logging in boreal forests with a natural-disturbance management model. *Conserv. Biol.* 20: 971–983.

SCHWARZ, M., VLADOVIČ, J., ŠEBEŇ, V., LONGAUER, R., ŠMELKO, Š., ČABOUN, V., RIZMAN, I., KMEŤOVÁ, Z., POLÁK, P. & DRAŽIL, T., 2005: Definovanie a hodnotenie priaznivého stavu zachovania európsky významných lesných typov biotopov. In: POLÁK, P. & SAXA, A. (eds), *Priaznivý stav biotopov a druhov európskeho významu*. ŠOP SR, Banská Bystrica, pp. 131–200.

TOPERCER, J., 2000: Hlavné výsledky výskumu zoskupení vtákov a ich habitatov v západokarpatských horských dolinách. *Správy Slov. zool. spol.* 18: 61–80.

TOPERCER, J., 2006: Zoning and FCS definition should match the scales of ecosystem variability (a case of Tichá and Kôprová Dolina Valley). *Carpathi* 15: 12.

Ján Topercer

Botanická záhrada UK Blatnica

Ilustračné foto: Kalamita, Tichá a Kôprová dolina

Foto: M.Schwarz

Ked' dvaja robia to isté, nie je to vždy to isté (alebo § 12 písm. g) zákona o ochrane prírody a krajiny v praxi)

Pred dvoma rokmi sa časťou Slovenska prehnala veterná smršť a zanechala viditeľné stopy najmä na lesných ekosystémoch. Nechajme bokom debaty o tom, či to bola ekologická katastrofa alebo prirodzene sa vyskytujúci jav, v nasledujúcich riadkoch sa chceme venovať prístupu Správy NAPANT k vzniknutej situácii, legislatívnym postupom dotknutých úradov na území Národného parku Nízke Tatry, a to hlavne z pohľadu jednoznačnosti platných zákonov.

V Nízkych Tatrách vietor zasiahol najmä územie s tretím stupňom ochrany, ale išlo často o lesné časti oveľa zachovalejšie ako časť postihnutých rezervácií vo Vysokých Tatrách. Ovplyvnenie spracovania následkov veternej smršte so zreteľom na elimináciu poškodenia biotopovo najzachovalejších lokalít nízkotatranského národného parku je podľa platnej legislatívy možné len cez diskutabilný § 12 písm. g) zákona č. 543/2002 Z. z. o ochrane prírody a krajiny (t. j. o vydaní súhlasu na zásah do biotopov európskeho a národného významu, ktorým sa môže biotop poškodiť alebo zničiť). Tento paragraf je zaiste veľmi sporný, sú síce zaznamenané viaceré snahy o jeho „vysvetlenie“ (diametrálne odlišné v závislosti od osoby a jeho pracovného zamerania), ale výklady zákona majúce právnu silu sú v konečnom dôsledku v kompetencii určených štátnych inštitúcií, tak im ju hádam ponechajme. Všetky konania rozoberané ďalej v článku boli vedené na základe žiadostí o vydanie súhlasu podľa spomínaného § 12 písm. g) zákona.

Správa NAPANT si po predbežnom zistení rozsahu, lokalizácii vzniknutej kalamity stanovila základnú stratégiu a postup v ďalších konaniach, v ktorých sa snažila o presadenie odlišného vnímania pojmu lesného hospodárenia na území národného parku. Prioritou bolo od začiatku zachovanie prirodzených procesov v najhodnotnejších lesných ekosystémoch. I keď zonácia národného parku je v našej pôsobnosti asi v nedohľadne, jej návrh bol podstatným rozhodovacím kritériom, uplatňujúc pritom aj „právnu zásadu ochrany životného prostredia – zásadu predbežnej opatrnosti a prevencie“. V ochrannom pásme národného parku a ani v jeho navrhovanej C – zóne neboli vážnejšie požiadavky nad rámec základných lesníckych princípov používaných pri realizácii ná-

hodných ťažieb. V týchto prípadoch bol návrh prijatý bez vážnejších pripomienok užívateľov pozemkov či orgánov štátnej správy.

Dôraz Správy NAPANT bol sústredený na vybrané lesné porasty s priaznivým stavom vyskytujúcich sa biotopov pred veternou smršťou, zaradené do navrhovanej A, menej B – zóny národného parku s prirodzeným drevinovým zložením, vhodnou štruktúrou, stabilitou a výskytom zachovalých lesných biotopov európskeho významu, ako aj významných biotopov chránených druhov živočíchov. Išlo o porasty zaradené do kategórie ochranných lesov, zväčša nesprístupnené cestnou sieťou a v minulosti minimálne obhospodarované. V týchto najhodnotnejších častiach územia národného parku S-NAPANT zvolila prístup plošného a objemového obmedzenia procesu spracovania kalamity. Dôvody sme sa snažili odborne objasniť užívateľom pozemkov a orgánom štátnej správy. Pri návrhu ponechania na samovývoj boli zdôraznené funkcie mŕtveho dreva hlavne v smrekovom vegetačnom stupni, poškodenie pôdneho a vegetačného krytu pri sústreďovaní dreva, poškodenie prirodzeného zmladenia a ostávajúcich stromov vrátane existujúcich etáží, vytvorenie rozsiahlych holín či poškodenie biotopov chránených druhov živočíchov. Vychádzali sme z predstavy, že v národných parkoch by sa malo hospodáriť predsa len odlišne od bežných štandardov a z presvedčenia, že ponechanie takýchto najzachovalejších lokalít bez ťažieb a iných zásahov človeka na samovývoj, bez porušenia pôdneho krytu a poškodenia ostávajúcich stromov bude v dlhšom časovom období viesť k dosiahnutiu priaznivého stavu biotopov, výsledkom bude vekovo a výškovo diferencovaný les s druhovo pestrým zložením živých organizmov. S takýmto „bubnom na zajace“ sme predkladali naše stanoviská v konaniach orgánov ochrany prírody. Ako sa tieto, v kontexte ďalšieho vývoja naivné predstavy rozplývajú a menia? Tu sú štyri prípady vzniknutých situácií – jedná sa skutočne o územie jedného národného parku, v jednej krajine s rovnakou legislatívou, len v pôsobnosti viacerých úradov a užívateľov lesa.

Situácia prvá – vlk nažratý, ale ovca roztrhaná

V tomto prípade priebeh a hlavne výsledok pokazuje na „silu“ stanovísk organizácie ochrany prírody v konaniach orgánov ochrany prírody a na reálne možnosti ovplyvňovania vývoja v národných parkoch, ako aj zabezpečovania starostlivosti o lesné biotopy, presadenia dlhodobých stratégií organizáciou ochrany prírody.

Vyššie uvedený návrh bezzásahovosti vybraných lesných území nenašiel porozumenie u správcu dotknutých lesných pozemkov (čo sa dalo aj predpokladať), ale ani u orgánov ochrany prírody. Pri prvostupňovom rozhodovaní na základe nám doteraz nejasných kritérií vybral úrad 19 z navrhnutých 52 lesných porastov, v ktorých nepovolil spracovať kalamitnú drevnú hmotu a v ďalších 32 vydal súhlas s ťažkou splniteľnými podmienkami (ponechať 50 % drevnej hmoty na mieste či približovať drevo lanovkou v plnom závесе alebo vrtulníkom). V rámci odvolania druhostupňový orgán zaklincoval celý proces a naše predstavy, keď zmenou spomínaného rozhodnutia umožnil vykonať náhodnú ťažbu vo všetkých vetrom zasiahnutých lokalitách. Podmienkou bolo ponechať minimálne 100 m³ hrubiny na hektár plochy pri sústredenej kalamite alebo 5 – 10 m³ hrubiny na hektár plochy pri rozptýlenej kalamite. V súčasnosti je v súlade s rozhodnutiami orgánov ochrany prírody drevo v tejto časti z veľkej časti spracované. Vznikli rozsiahle bezlesné časti v ochranných lesoch, často až na hornej hranici lesa, a pomaly sa pripravuje ich umelé zalesňovanie. Ako perličku možno uviesť príklad štyroch dielcov, kde omylom rozhodovali dva orgány ochrany prírody. Kým jeden povolil spracovať kalamitu (ako je to uvedené vyššie), druhý za rovnakých podmienok rozhodol úplne opačne a súhlas nevydal. Oba rozhodovali podľa toho istého paragrafu zákona.

Situácia druhá – keď to nejde dverami, vždy sa dá ísť oknom

Druhá situácia sa ako jediná odohráva na pozemkoch, ktoré nie sú v štátnom vlastníctve. Preto aj postup z našej strany bol značne špecifický, výsledok však tomu bohužiaľ nezodpovedá. Opäť sme navrhli v najcennejších polohách národného parku ponechať vytipované dielce na samovývoj a v ďalších čiastočne ponechanie (25% kmeňov) vyvrátenej a zlomenej drevnej hmoty. V tom čase naša legislatíva nezmyselne neumožňovala

v ochranných lesoch žiadať o „majetkovú ujmu“ ani z dôvodu nepovolenia spracovať následky prírodných kalamít. Dalo sa teda čiastočne pochopiť rozhodnutie orgánu ochrany prírody, v ktorom vydal súhlas na zasahovanie do biotopov európskeho významu v súvislosti s vykonaním náhodnej ťažby vo všetkých porastoch s podmienkou ponechania minimálne 10 – 15 % drevnej hmoty. V ďalších krokoch bolo našou snahou zabezpečiť na báze dobrovoľnej spolupráce cez rôznu formu finančnej kompenzácie (finančný príspevok, projekty Nadácie Ekopolis) presadenie bezzásahového režimu aspoň v skutočne najzachovalejších častiach (nakoniec sme sa upriamili len na Mlynné doliny). Po nádejnom začiatku a vybavení nie malej finančnej čiastky táto spolupráca stroskotala, pričom ťažko z našej pozície uviesť dôvod.

Po zmene legislatívy, ktorá umožnila kompenzovať obmedzenia hospodárenia v prípade nepovolenia spracovať následky veternej smršte aj v ochranných lesoch nárokovateľnou formou náhrady podľa § 61 zákona, sme podali žiadosť na kompetentný úrad o zmenu platného rozhodnutia. Ani po roku od podania tejto žiadosti nie je rozhodnuté a momentálne je to už pomaly bezpredmetné. Poslednou zábranou zásahov v najcennejších častiach bola príroda sama, najmä terénne danosti a z toho vyplývajúca nesprístupnenosť dolín lesnými cestami. Lenže ak budovanie ciest nepovolí úrady životného prostredia (čo sa aj stalo), na Slovensku sa dá rovnaký efekt dosiahnuť nariadením vybudovať „protipožiarne pásy“ krízovým štábom okresu. Súčasný stav je podobný prvému prípadu – drevo sa spracúva alebo už je spracované všade, samozrejme aj s využitím „protipožiarnych pásov“.

Situácia tretia – niekedy aj motyka vystrelí

Odohráva sa na tom istom LHC, len na pozemkoch vo vlastníctve štátu. Zaujímavosťou bolo, že objavili náznaky čiastočnej zhody s užívateľom lesných pozemkov na úrovni prevádzky, nie však inštančne najvyššie, kde trvali na kompletom vyťažení dreva. Ako obvykle nenašli sme pochopenie ani na úrade životného prostredia – ten rozhodol o nerealizovaní ťažby v zanedbateľnom počte 4 lesných porastoch a v ďalších 30 bolo v zmysle rozhodnutia možné spracovať 50 % kalamitného dreva, a to len vrtulníkom alebo lanovkou v plnom závесе. Voči tomuto rozhodnutiu sa žiadateľ neodvolal a je právoplatné. Na momentálny stav

má rozhodujúci vplyv nie papierové rozhodnutie či naše snahy, ale terénne danosti. Len vďaka nim a nesprístupnenosti cestami (nebol vydaný súhlas na ich výstavbu) zostalo drevo vo viacerých porastoch zatiaľ „pri pni“ napriek vydanému rozhodnutiu úradu. Hodno spomenúť aj seriózny prístup užívateľa pozemkov, ktorý nehladal bočné cestičky, ako sa predsa len k nedostupnému drevu dostať. Nejde sa teda cestou budovania protipožiarnych pásov, ktoré v týchto polohách nemajú svoje opodstatnenie. Neaplnili sa zatiaľ dramatické scenáre o gradačnom premnožení podkôrneho hmyzu, dokonca ani letecký postrek chemickými látkami, na rozdiel od dvoch vyššie uvedených prípadov nebol vykonaný.

Situácia štvrtá – bližšia košela ako kabát

Posledná situácia poukazuje na fakt, že niekedy ani akceptácia odborných stanovísk úradmi životného prostredia nemusí priniesť želaný efekt. Existuje viacero postupne dávaných žiadostí v závislosti od stupňa poznania rozsahu následkov veternej smršte správcom lesných pozemkov. S návrhom na úplné či čiastočné ponechanie polámanej a vyvrátenej drevnej hmoty „pri pni“ sa plne stotožnil obvodný úrad životného prostredia vo svojom rozhodnutí. V rámci odvolacieho konania v tejto línii rozhodol aj druhostupňový krajský úrad ŽP. V odvolacom konaní došlo k určitým logickým zmenám (napr. nepožadovalo sa čiastočné ponechanie drevnej hmoty v prípadoch uvedených v prvostupňovom rozhodnutí). Opäť sa črtajúci čiastočný ústupok zo strany lesného závodu bol na ústnom pojednávaní v zárodku zastavený generálnym riaditeľstvom požadujúcim spracovať všetko drevo. Napriek tomu KÚŽP rozhodol v intenciách našich požiadaviek a rozhodnutie nadobudlo právoplatnosť. Nič však samozrejme nemôže byť jednoduché. Na jar roku 2006 obvodné lesné úrady schválením harmonogramu spracovania kalamity v zmysle zákona o lesoch prostredníctvom de facto nariadili vykonať náhodnú ťažbu vo všetkých dovtedy nespracovaných častiach lesa. Tak sú na svete dve proti sebe stojace rozhodnutia. Pri troche dobrej vôle sa dali dodržať oba zákony a predísť tak zbytočným rozporom. Nie je ťažké uhádnuť, ktoré rozhodnutie je v tomto prípade bližšie zámerom užívateľa pozemku, a podľa ktorého teda aj postupuje. Neboli rešpektované ani výzvy a nariadenia úradu životného prostredia na zastavenie činnosti vydané podľa § 8 zákona o ochrane prírody a krajiny a drevo je

postupne odváňané aj z lokalít, kde súhlas orgánu ochrany prírody vydaný nebol. Paradoxne v čase zásahu do konfliktných dielcov bolo ešte dosť plôch, kde súhlas vydaný bol, ale k realizácii zákonnej povinnosti (vykonanie náhodnej ťažby) ešte nedošlo.

Každá z uvedených situácií mala a má svoj špecifický vývoj, ktorý úzko súvisel s popisovanými skutočnosťami (konania o výstavbe lesných ciest, použitie chemických látok – pozemne a letecky), mnohé konania ešte nie sú ukončené, naopak, na základe podnetov viaceré podozrenia na porušenia zákona rieši Slovenská inšpekcia životného prostredia či orgány činné v trestnom konaní. Preto na utvorenie si komplexného obrazu je možno treba nechať uplynúť nejaký čas. Ťažko sa však už teraz zbaviť dojmu, že ak by sme v tomto smere nevyvíjali žiadnu aktivitu, neponúkali alternatívne riešenia bežným lesníckym postupom, výsledok by bol veľmi podobný terajšiemu stavu, z pohľadu ochrany prírody snáď ešte lepší. Mnohé vyššie uvedené zásahy do lesov navrhovanej A-zóny mali totiž ťažko odškriepiteľný charakter „trucpodnikov“, neodôvodnený ekonomicky či ohrozením podkôrnym hmyzom alebo požiarmi. Samozrejme, veľa je a vždy bude na ľuďoch (prístupe a ochote sa navzájom počúvať), ale priznajme si, je to dosť vrtkavý faktor.

Na záver pár otázok, ktoré by si snáď zaslúžili odpoveď kompetentných:

- V národných parkoch je ochrana prírody nadradená nad ostatné činnosti (§ 19 ods. 1 zákona). Naozaj?
- Aký je viditeľný rozdiel medzi realizáciou náhodných ťažieb na území hospodárskych lesov s prvým stupňom ochrany a tou istou činnosťou v ochranných lesoch na hornej hranici lesa v národnom parku s potenciálom zaradenia do najprísnejšie chránenej zóny? Podľa našich skúseností je minimálny, ak vôbec nejaký.
- Správne orgány dbajú o to, aby v rozhodovaní o skutkovo zhodných alebo podobných prípadoch nevznikali neodôvodnené rozdiely (zákon o správnom konaní). Prečo sú potom konania a rozhodnutia v rovnakej veci, v rovnakom národnom parku v podobných podmienkach často diametrálne odlišné?
- Akú úlohu má hrať správa národného parku v starostlivosti o samotné územie? Má to byť len rola štatistu?

Pavel Mathé
S-NAPANT

RNDr. Ľudovít Dostál (1936 – 1996)

V tomto roku si aj ochrana prírody na východnom Slovensku pripomína 55. výročie ustanovenia prvej odbornej organizácie ochrany prírody, ktorá vznikla v roku 1951 v rámci Pamiatkového ústavu v Bratislave. Ten bol následne premenovaný na Slovenský pamiatkový ústav, z ktorého v roku 1958 vznikol Slovenský ústav pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody, v názve ktorého sa po prvýkrát objavuje už aj „ochrana prírody“. Zriadenie samostatného pracoviska pre vtedajší Východoslovenský kraj priniesol až rok 1960, kedy boli zriadené tri Krajské strediská pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody (KSŠPSOP) v Bratislave, Banskej Bystrici a v Prešove. Tieto strediská prešli v nasledujúcich desaťročiach viacerými organizačnými zmenami a v súčasnosti nástupníckou organizáciou je Regionálna správa ochrany prírody a krajiny (RSOPK) v Prešove, ktorá je jedným z organizačných útvarov Štátnej ochrany prírody SR. RNDr. Ľudovít Dostál bol jedným z prvých pracovníkov ochrany prírody na KSŠPSOP v Prešove, a preto sa ochrana prírody východného Slovenska nerozlučne spája aj s jeho menom.

RNDr. Ľ. Dostál – vynikajúci znalec flóry východného Slovenska a zanietený ochranca prírody – sa narodil pred sedemdesiatimi rokmi, 22. 9. 1936 v Košiciach. Vyrastal v rodine odborne vysoko fundovaného lesníka – botanika. Detstvo prežil na viacerých miestach východného Slovenska: Stará Voda, Hlinné Tovarné, ktoré boli pôsobiskami jeho otca – lesníka, a kam sa s ním sťahovala celá rodina. Lásku k prírode a zvlášť k botanike mali Dostálovci v rodine, a tak nie div, že sa botanika stala mladému Ľudovi celoživotnou záľubou. Ako absolvent Prírodovedeckej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave už na svojom prvom pracovisku (KSŠPSOP v Prešove) dostal nezvyčajnú možnosť botanizovať na území celého východného Slovenska a túto možnosť využil naplno. Najvýznamnejšiu časť v jeho živote zaberala síce drobná, mravčia, ale rozsiahla floristická práca. Zmapoval mnohé, dovtedy „prázdne – biele“ miesta východného Slovenska: Nízke Beskydy, Čergov, Šarišskú vrchovinu, Levočské vrchy, Slanské vrchy. Venoval sa mapovaniu chránených a ďalších vzácných druhov rastlín, ako napr. šafran karpatský, vachta trojlístá, myriovka nemecká, poniklec veľkokvetý, ostrica hre-

bienkatá a i. Je „autorom“ mnohých významných botanických nálezov na východnom Slovensku, napr. vrby sivozelenej na lokalite Pusté pole v okrese Prešov, prvý nález plavúnca zaplavovaného pre východné Slovensko či prvý nález rebrovky rôznotestnej v Spišskej Magure, Levočských vrchoch, Branisku a i. Venoval sa aj mapovaniu u nás nepôvodných druhov rastlín, napr. veroniky nitkovitej, netýkavky malokvetej a žliazkatej, ivy voškovníkovitej a vý-

*Prestávka pri práci v teréne
Foto: rodinný archív*

sledky jeho mapovania sú dnes cenným zdrojom informácií o prvom známom výskyte týchto druhov na východnom Slovensku.

RNDr. Ľ. Dostál sa postupne vypracoval na špičkového znalca flóry východného Slovenska a svoje bohaté znalosti využil aj pri jej ochrane. Významnou mierou sa podieľal na spracovaní návrhov preventívnych opatrení ochrany prírody pre okresy Prešov, Bardejov, Svidník, Humenné, Vranov nad Topľou, Spišská Nová Ves, Stará Ľubovňa a Poprad. S jeho menom sa spája vyhlásenie viacerých chránených území, ako napr. NPR Regetovské rašelinisko či PR Livovská jelšina v okrese Bardejov, NPR Kamenná baba, PR Demjatské kopce v okrese Prešov, CHA Medzianske a Radvanovské skalky v okrese Vranov nad Topľou, PR Miroľská slatina či CHA Radomská slatina v okrese Svidník. Z celkového počtu 71 chránených území v terajšej pôsobnosti RSOPK v Prešove RNDr. Ľudovít Dostál navrhol na ochranu asi 20 území. Podieľal sa

Galéria priekopníkov ochrany prírody

na vyhlasovaní ochrany území aj v ďalších častiach východného Slovenska, napr. PR Slatina pri Šarišskom Jastrabí (PIENAP); PR Hnúť a Stružnická dolina (NP Poloniny); NPR Galmuská tisina (NP Slovenský raj); NPR Postávka, Vihorlat, Motrogon (CHKO Vihorlat); PR Čertižnianske lúky, Hostovické lúky a i. (CHKO Východné Karpaty). Mnohé z území, o ochranu ktorých sa on zaslúžil, boli zaradené do národného zoznamu navrhovaných území európskeho významu a stanú sa súčasťou európskej sústavy chránených území NATURA 2000.

V roku 1976 RNDr. L. Dostál odchádza z ochrany prírody na nové pracovisko – Múzeum Slovenskej republiky rád (dnes Krajské múzeum) v Prešove, kde bez prerušenia spolupráce s ochranou prírody pôsobil do konca svojej aktívnej činnosti. Zastával tu aj funkciu vedúceho prírodovedného oddelenia. Súčasťou jeho práce botanika v múzeu bolo i budovanie herbára. Počas jeho pôsobenia sa mu podarilo zhromaždiť úctyhodných 24 000 položiek, ktoré zostali v zbierkovom fonde Krajského múzea v Prešove. Na základe jeho zberov rozlíšil doc. J. Májovský nový druh iskerníka *Ranunculus ludovicii* (zo skupiny iskerníka kašubského) či Dr. A. Plocek nový druh alchemilky *Alchemilla ludoviciana* (zo skupiny alchemilky nápadnej).

Výsledky svojej práce RNDr. L. Dostál publikoval v rôznych zborníkoch, odborných časopisoch, napr. Zborník Východoslovenského múzea v Košiciach (dnes NATURA CARPATICA), Biológia, Zprávy Československé botanické spoločnosti a i. Celkovo publikoval asi 100 odborných článkov a asi 1000 krátkych botanických nálezov. Nezanedba-

Spomienkový seminár Po botanických chodníkoch Ľuda Dostála

teľná bola aj jeho snaha o popularizáciu botaniky a ochrany prírody. Mnoho rokov spolupracoval s vtedajšou Československou televíziou a rozhlasom. Napísal mnoho príspevkov do populárno-náučných časopisov i regionálnej tlače. Stále vyhladávané sú ochrannárske knižné publikácie, ktorých bol autorom: Ochrana prírody okresu Bardejov, Ochrana prírody okresu Vranov nad Topľou, resp. spoluautorom: Príroda okresu Prešov a jej ochrana. Jeho bohaté floristické údaje boli a sú významným príspevkom k mapám rozšírenia početných druhov pre dielo Flóra Slovenska a poslúžili i pri spracovaní 5. zväzku Červenej knihy ohrozených a vzácnych druhov rastlín a živočíchov SR a ČR.

Botanickú prácu RNDr. L. Dostála silne ovplyvnili aj jeho vysokoškolskí pedagógovia, najmä doc. J. Májovský, ale aj ďalší významní slovenskí botanici: profesor L. Šomšák, doc. A. Jurko, doc. V. Peciar, Dr. J. Michalko a ich českí kolegovia Dr. J. Soják, profesor R. Hendrych, či nezabudnuteľný profesor J. Dostál. Pre RNDr. L. Dostála boli zdrojom inšpirácie, ale aj on bol pre nich cenným zdrojom floristických informácií z východného Slovenska. Svedčí o tom zachovaná bohatá písomná korešpondencia.

Značnú časť svojho času venoval RNDr. L. Dostál i práci s mládežou. Viedol prírodovedné krúžky, exkurzie, prírodovedné a ochrannárske súťaže, biologické olympiády, s jeho menom sa bolo možné stretnúť na stránkach časopisu Mladý prírodovedec. Nemožno nespomenúť jeho aktívnu dobrovoľnú činnosť v Slovenskom zväze ochrancov prírody a krajiny, kde pomáhal najmä pri organizovaní viacerých východoslovenských táborov ochrancov prírody. V rámci Slovenskej botanickej spoločnosti určité obdobie zastával funkciu tajomníka jej východoslovenskej pobočky a neoceniteľná bola jeho pomoc najmä pri organizovaní zjazdov botanickej spoločnosti. Nespočetné boli odborné konzultácie k diplomovým, doktorandským prácam, k rôznym projektom a vždy si našiel dostatok času, dobrú radu, či priateľské povzbudenie pre všetkých, ktorých ho oslovili.

Málokto však vedel, že uprostred činnorodej práce sprevádzanej nesmiernym elánom a životným optimizmom, množstvom plánov do budúcnosti RNDr. L. Dostál zvädzal i vnútorný zápas s ťažkou chorobou, ktorej 1. júna 1996 podľahol. A nedokončené práce, ako aj nezrealizované plány RNDr. Ľ.

Dostála na poli poznávania a ochrany nádherných kútov východného Slovenska zostávajú výzvou i inšpiráciou pre jeho pokračovateľov.

RNDr. Ema Gojdičová

Postscriptum:

Pri príležitosti nedožitých 70. narodenín RNDr. L. Dostála sa v dňoch 21. – 22. 9. 2006 v Prešove a v Tovarnom uskutočnil spomienkový seminár. Po botanických chodníčkoch Ľuda Dostála, ktorého sa zúčastnili jeho bývalí kolegovia, spolupracovníci, priatelia a najbližší príbuzní.

*Tichá
spomienka
pri hrobe Ľ. Dostála*

Seniori na chate pod Hrbom

Stáva sa pravidlom, že koncom septembra sa stretávajú slovenskí seniori ochrany prírody. Nebolo tomu ináč ani tohto roku a už v poradí dvanásťkrát sa stretli tentoraz na území Chránenej krajiny oblasti Poľana na chate pod Hrbom. V dňoch 28. – 29. septembra bola táto chata v krásnom panoramatickom prostredí vyhradená len pre nás. Stretnutiu žičilo aj počasie, dva nádherné slnečné dni sa trblietali na farebnej palete majstra maliara, ktorý vyfarbil jesenný aspekt tunajšej vegetácie do všetkých odtieňov.

Stretnutiu sa venuje tradične štvrtok a piatok a vôbec sympatická na týchto stretnutiach je skutočnosť, že od prvého stretnutia až po dnešný sa zachováva určitý rituál

nielen obsahový, ale aj programový.

Prvý deň sa niesol v znamení poľudňajšieho privítania sa navzájom. Podstatná časť seniorov sa celý rok nevidí, a tak sa nadväzuje na bývalé kolegiálne priateľstvá a tešíme sa navzájom, že sme živí a zdraví. Aj tak málo stačí seniorom k šťastiu a spokojnosti. Popoludní sa pokračuje v tradičnom programe uctenia si pamiatky bývalého kolegu, resp. odborníka, ktorý v ochrane prírody zanechal určitú stopu. Dnes sa tejto pocty dostalo bývalému pedagógovi Lesníckej fakulty TU Zvolen prof. Ing. Štefanovi Korpeľovi, DrSc., pri príležitosti nedoži-

Spoločenská rubrika

tého 80. výročia jeho narodenia. Pripomenuli sme si najmä zásluhy tohto popredného odborníka v pestovaní lesov a dlhoročného spolupracovníka ochrany prírody na výskume a monitoringu pralesových rezervácií Slovenska, z ktorých niektoré sú aj na území Chránenej krajinnnej oblasti Poľana.

Program pokračoval v imatrikulačných pozdravoch všetkým prítomným, ale aj neprítomným seniorom, ktorí sa v tomto roku dostali na jubilejnú pozíciu so želaním pevného zdravia a príjemnej jesene života.

Klub seniorov ochrany prírody Slovenska sa chce profilovať aj ako riadna záujmová, hoci nezisková organizácia, ktorá má byť pre seniorov aspoň malou barličkou spolupatričnosti, a preto sa účastníci stretnutia dozvedeli, že sa schválil organizačný poriadok a štatút klubu seniorov OP. Súčasne sa podnikajú kroky k tomu, aby Štátna ochrana prírody SR vo svojej pripravovanej kolektívnej zmluve venovala jeden článok aj starostlivosti o dôchodcov, ktorý v tomto prípade je transformovaný cez Klub seniorov ochrany prírody Slovenska.

Po spoločnej večeri nasledovalo tradičné spoločenské posedenie, kde sa mal každý možnosť vyrozprávať so svojou blízkou krvnou skupinou.

Druhý deň, ako obvykle, bol venovaný odborno-turistickému výstupu. Dnes na neďalekú kótu Hrb do národnej prírodnej rezervácie Lubietovský Vepor. Výstupu na Hrb sa zúčastnili všetci seniori, odkiaľ bol nezabudnuteľný pohľad na okolitú krajinu a chatu pod Hrbom. Tu sa skupina rozdelila – zdatnejší pokračovali na neďaleký Lubietovský Vepor a malá skupinka pokračovala ďalej hrebeňom cez sedlo Jasenová na Bukovinku, odtiaľ do obce Strelníky, kde po zaslúženom pive každý pokračoval do svojich domovov.

XII. ročník seniorského stretnutia sa zaslúžene vydal aj vďaka počasiu a dobrému programu. Želáme všetkým seniorom pevné zdravie a tešíme sa na ďalšie stretnutie o rok, ktoré bude určite opäť na ochranársky i krajinársky zaujímavom mieste.

Ing. Viliam Stockmann, CSc.

Za profesorom Gejzom Runkovičom

Keď sme v minulom zväzku nášho časopisu (CHÚS zv. 69/2006) blahoželali profesorovi Gejzovi Runkovičovi k 95. narodeninám, vôbec sme netušili, že zomrel už pred rokom. Aj to sa stáva, keď zlyhajú informačné toky a teraz nám, žiaľ, prichodí už len uverejniť oneskorený nekrológ.

Narodil sa 3. 9. 1911 v Prešove, kde absolvoval gymnaziálne štúdiá. Po završení štúdia na pedagogickej fakulte s aprobáciami aj na filozofickej fakulte sa stal učiteľom v Nagove a Medzilaborciach. Od roku 1945 až do odchodu na dôchodok v roku 1973 pôsobil na Strednej priemyselnej škole strojníckej v Považskej Bystrici ako zástupca riaditeľa. Učarovala mu príroda, najmä krása kvetov, za ktorými prechodil mnohé kilometre v Strážovských vrchoch a iných horstvách. Bol okresným konzerátorom štátnej ochrany prírody v Považskej Bystrici. Ako pedagóg pestoval kladný vzťah mládeže k ochrane prírody. Jeho ochranársky profil sme uverejnili v rubrike Galéria priekopníkov ochrany prírody (CHÚS zv. 14/1990).

Profesor Gejza Runkovič bol neúnavným propagátorom ochrany prírody. Bibliografia jeho prác za roky 1947 – 1996 je uvedená v zborníku Ochrana

prírody č. 14/1996. Z jeho knižných publikácií spomeňme Rastlinstvo Považsko-bystrického okresu (1975), Parky a vzácne stromy v Považsko-bystrickom okrese a ich ochrana (1978) a Kapitoly o prírode a kvetoch (1982).

Na stránkach tohto časopisu sme si pripomenuli jeho 85. narodeniny (CHÚS zv. 29/1996), ktoré oslávil výstupom na Veľký Rozsutec, ako aj 90. narodeniny (CHÚS zv. 49/2001).

Profesor Gejza Runkovič zomrel v pokročilom veku 94 rokov 8. 8. 2005 v Kalinove.

Česť jeho pamiatke !

Ing. Július Burkovský

Blahoželáme

Dp. RNDr. Jozefovi Voskárovi (1936), niekdajšiemu dlhoročnému profesionálnemu pracovníkovi – zoológovi východoslovenského pracoviska štátnej ochrany prírody v Prešove a v súčasnosti gréckokatolíckemu kňazovi, k životnému jubileu 70 rokov, ktorého sa dožil dňa 10. 10. 2006.

Ivanovi Malinovi (1946), dlhoročnému strážcovi bývalej CHKO Veľká Fatra, ktorý sa zaslúžil o konštituovanie strážnej služby a zakladanie terénnych staníc v CHKO, k životnému jubileu 60 rokov, ktoré pripadá na 13. 10. 2006.

Milanovi Patrovičovi (1956), technikovi OBP a PO na ústredí Štátnej ochrany prírody v Banskej Bystrici, k okrúhlemu životnému jubileu 50 rokov, ktoré oslávil 17. 10. 2006.

Mgr. Štefanovi Dankovi (1946), zoológovi Zemplínskeho múzea v Michalovciach a dlhoročnému spolupracovníkovi štátnej ochrany prírody, k životnému jubileu 60 rokov, ktoré pripadá na 20. 10. 2006.

RNDr. Irene Bozalkovej (1946), anorganičke a vedúcej pracovníčke na ústredí Štátnej ochrany prírody SR v Banskej Bystrici k životnému jubileu, ktoré oslávila dňa 21. 10. 2006.

Ing. Jurajovi Burganovi (1951), dendrológovi na Správe TANAP, k životnému jubileu 55 rokov, ktoré pripadá na 28. 10. 2006.

Martine Proháczkovej (1956), pôsobiacej vo funkcii strážcu na Správe TANAP, k okrúhlemu životnému jubileu, ktorého sa dožila dňa 7. 11. 2006.

Doc. RNDr. Jurajovi Paclovi, CSc. (1926), vedeckému pracovníkovi – hydrológovi, niekdajšiemu predse-

dovi Speleologického poradného zboru, ako aj podpredsedovi Rady štátnej ochrany prírody pri MK SSR v Bratislave a členovi ÚV SZOPK, k životnému jubileu 80 rokov, ktoré pripadá na 13. 11. 2006.

RNDr. Branislavovi Jurkovičovi (1941), bývalému vedúcemu odboru ochrany prírody Krajského ústavu štátnej pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody v Bratislave, k životnému jubileu 65 rokov, ktorého sa dožil dňa 21. 11. 2006.

RNDr. Daniele Krištofikovej-Kružinskej (1951), botaničke bývalej Západoslovenskej krajskej odbornej organizácie štátnej ochrany prírody, k životnému jubileu, pripadajúcemu na 23. 11. 2006.

Ondrejovi Ferencákovi (1951), strážcovi na Správe PIENAP, k životnému jubileu 55 rokov, ktorého sa dožil dňa 23. 11. 2006.

RNDr. Františkovi Belešovi (1946), anorganikovi na Správe CHKO Kysuce, k životnému jubileu 60 rokov, ktoré oslávil dňa 30. 11. 2006.

RNDr. Viktórii Urbanovej, CSc. (1946), geobotaničke Považského múzea v Žiline a dlhoročnej spolupracovníčke štátnej ochrany prírody najmä v rámci viacerých inventarizačných výskumov chránených území, k životnému jubileu, ktoré pripadá na 3. 12. 2006.

Emílii Kochanovej (1951), ekonómke Správy NANT, k životnému jubileu, ktoré oslávila dňa 9. 12. 2006.

RNDr. Jozefovi Cagaňovi (1936), bývalému pracovníkovi profesionálnej (MK SSR) i dobrovoľnej zložky (ÚV SZOPK) ochrany prírody, k životnému jubileu 70 rokov, ktorého sa dožil dňa 22. 12. 2006.

Spomíname na

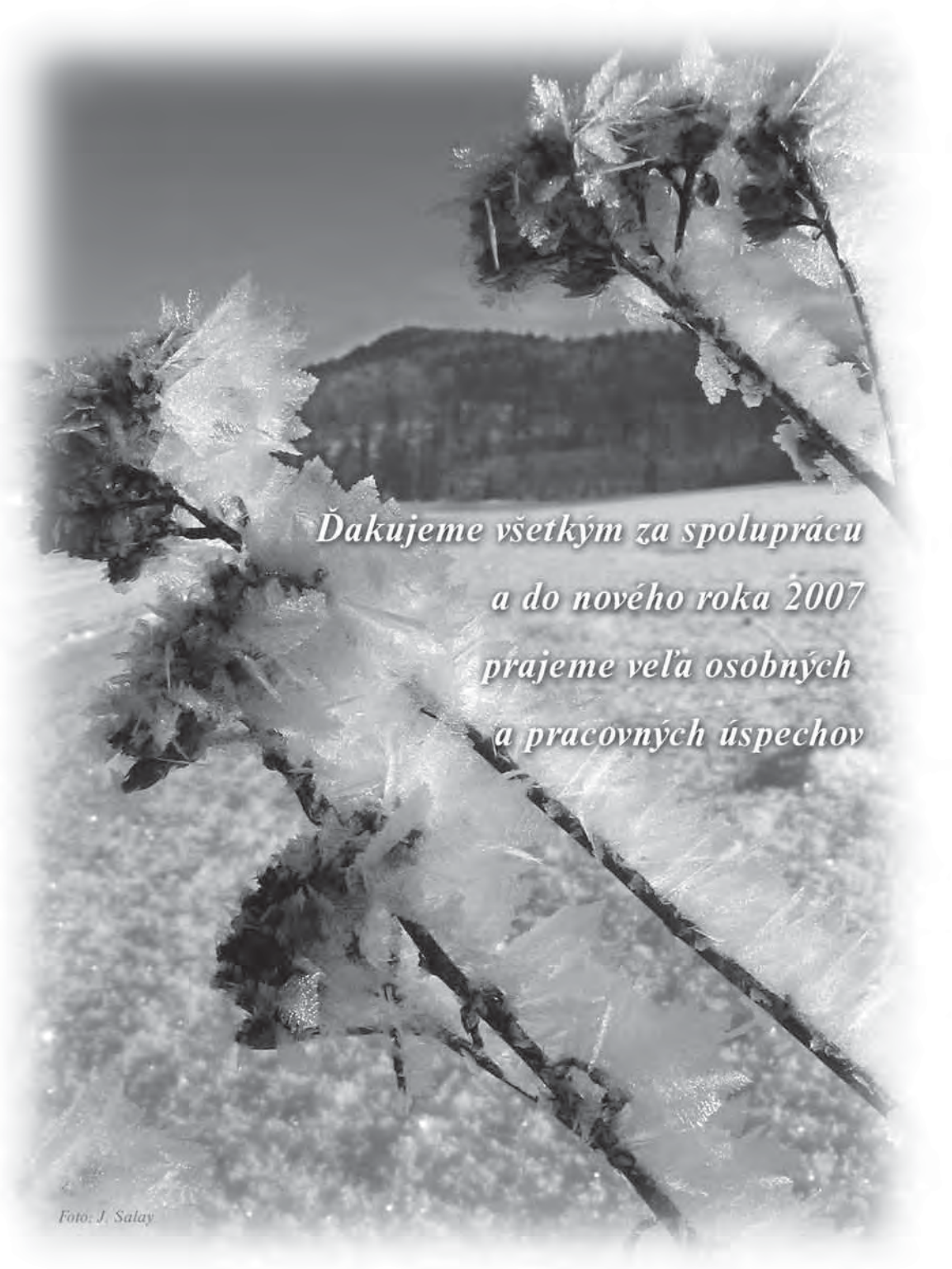
Irenu Hornákovú (1931), dlhoročnú pracovníčku technického oddelenia bývalého SÚPSOP v Bratislave, ktorá bola autorkou máp väčšiny v tom čase pripravovaných chránených území, pri príležitosti jej nedožitých 75. narodenín, ktoré pripadajú na 14. 10. 2006.

Ing. Jozefa Benka, CSc. (1926 – 1995), bývalého lesníckeho typológa a dlhoročného profesionálneho pracovníka štátnej ochrany prírody, od roku 1981 riaditeľa Strediska rozvoja ochrany prírody v Bratislave a v rokoch 1991 – 1992 riaditeľa ÚŠOP, pri príležitosti jeho nedožitých 80. narodenín, ktoré si pripomíname dňa 28. 10. 2006.

Ing. Klementa Ptačovského (1886 – 1963), bývalého konzervátora ochrany prírody, znalca flóry širšieho okolia Bratislavy a presadzovateľa záchrany Svätajurského Šúru, pri príležitosti 120. výročia jeho narodenia, pripadajúceho na 21. 11. 2006.

Jána Karola Lányiho (1911 – 1989), popredného kremnického konzervátora ochrany prírody, pri príležitosti jeho nedožitých 95. narodenín, ktoré pripadajú na deň 26. 11. 2006.

Zostavil: Ing. J. Burkovský, v spolupráci s Mgr. E. Jančovou, RNDr. A. Stollmannom a Ing. V. Stockmannom, CSc.

*Ďakujeme všetkým za spoluprácu
a do nového roka 2007
prajeme veľa osobných
a pracovných úspechov*

Foto: J. Salay

Chránené vtáacie územie

DOLNÉ POVAŽIE

bolo vyhlásené vyhláškou č. 593/2006 Z. z. Ministerstva životného prostredia Slovenskej republiky z 12. októbra 2006. Vyhláška nadobudla účinnosť 15. novembra 2006.

Lokalizácia chráneného územia:

Kraj: Nitriansky

Okres: Komárno, Nové Zámky

Kataster: Bajč, Bohatá, Hurbanovo, Imeľ, Kolárovo, Komárno, Martovce, Nesvady, Svätý Peter, Vrbová nad Váhom, Andovce, Bánov, Bešeňov, Branovo, Dolný Ohaj, Dvory nad Žitavou, Jatov, Komoča, Nitriansky Hrádok, Nové Zámky, Palárikovo, Rastislavice, Šurany, Tvrdosovce, Veľké Lovce a Zemné.

Výmera: 31 195,5 ha

V pôsobnosti organizačného útvaru ŠOP SR: Správa CHKO Dunajské luhy

Charakteristika: Chránené vtáacie územie Dolné Považie sa vyhlasuje na účel zabezpečenia priaznivého stavu biotopov druhov vtákov európskeho významu a biotopov sťahovavých druhov vtákov ďatľa hnedkavého, kane močiarnej, krakle belasej, ľabtušky poľnej, penice jarabej, pipíšky chochlatej, prepelice poľnej, pHľaviara čiernohlavého, rybárika riečneho, sokola červenonohého, strakoša kolesára a zabezpečenia podmienok ich prežitia a rozmnožovania.

Za zakázané činnosti, ktoré môžu mať negatívny vplyv na predmet ochrany chráneného vtáacieho územia, sa považuje:

a) výrub alebo vykonávanie akýchkoľvek zásahov do drevín rastúcich mimo lesa od 1. apríla do 31. júla okrem odstraňovania následkov havárií alebo porúch na elektrickom vedení, údržby ochranného pásma dráh železničných tratí alebo vykonávania povodňových zabezpečovacích prác alebo povodňových záchranných prác,

b) vykonávanie obnovnej alebo výchovnej ťažby od 1. apríla do 31. júla, ak tak určí obvodný úrad životného prostredia,

c) vykonávanie hospodárskej činnosti okrem obhospodarovania poľnohospodárskej pôdy v blízkosti hniezda sokola červenonohého od 1. apríla do 15. augusta, ak tak určí obvodný úrad životného prostredia,

d) rozorávanie existujúcich trvalých trávnych porastov okrem ich obnovy alebo ostatnej zatravnenej plochy,

e) zmena druhu pozemku z existujúceho trvalého trávneho porastu na iný druh pozemku,

f) zmena druhu pozemku z ostatnej zatravnenej plochy na iný druh pozemku okrem zmeny na trvalý trávny porast,

g) rozorávanie hniezdných biotopov ľabtušky poľnej, najmä brehov materiálových jám (štrkovísk, pieskovní a hlinísk) alebo okrajov miestnych komunikácií alebo účelových komunikácií, ak tak určí obvodný úrad životného prostredia,

h) mechanizovaná kosba okrajov všetkých poľných ciest od 1. apríla do 15. júna okrem ciest vedúcich k zastavaným častiam osád alebo železničných priecestí,

i) aplikovanie insekticídov alebo herbicídov na existujúcich trvalých trávnych porastoch, ostatných zatravněných plochách, medziach alebo drevinách rastúcich mimo lesa okrem odstraňovania invázných druhov,

j) aplikovanie priemyselných hnojív alebo pesticídov na brehoch materiálových jám (štrkovísk, pieskovní a hlinísk) alebo na miestnych komunikáciách alebo účelových komunikáciách alebo ich okrajoch okrem miestnych komunikácií alebo účelových komunikácií vedúcich k zastavaným častiam osád alebo okrem odstraňovania invázných druhov,

k) aplikovanie rodenticídov iným spôsobom ako vkladáním do nôr.

